

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsioloogia eriala

Meri Lille Külm

**VEGANLUSE KUVAND EESTI PEAMISTES MEEDIA
VEEBIVÄLJAANNETES AASTATEL 2015-2018**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Kadri Aavik, PhD

Külliki Seppel, MA

Tartu 2020

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Meri Lille Külm

27.01.2020

ABSTRACT

Title: The image of veganism in the main Estonian online media outlets during the years of 2015-2018

Veganism is an ethical belief and a social justice movement, which stands for the fundamental rights of all sentient beings and against the exploitation of animals. In Estonia, the emergence of veganism has been a fairly recent occurrence. It started to enter mainstream consciousness only around the mid-2000s and remains culturally marginalised to date (Aavik, 2019).

In order to better understand the position of veganism in the Estonian society, the objective of this bachelor's thesis was to study the image of veganism in the main Estonian online media outlets during the years of 2015-2018. The following research question was posed:

- How was veganism portrayed in the main Estonian online media outlets during the years of 2015-2018?

To answer the main question the following sub-questions were posed: 1) Did the mentioning of veganism become more frequent during this period?; 2) In which publications and theme sections is veganism addressed?; 3) In which contexts is veganism mentioned?; 4) Who are the main spokespersons?; 5) In which tone is veganism portrayed?; 6) What kind of discourses appear relating to veganism?

From all of the articles mentioning veganism during the given time frame, every third was analysed. The first five sub-questions were answered using a content analysis, and the sixth question on discourses was answered using a critical discourse analysis on 15 opinion stories on veganism.

The analysis showed that the mentioning of veganism has become more frequent during the time frame and it is very often portrayed for entertainment purposes. Also, there was overwhelmingly more articles on topics that did not focus on veganism, but which mentioned it briefly or only in passing. This all refers to growing popularity and normalization of veganism. Veganism was also most talked about in the context of food, regardless of whether it was the main subject of the article or not. Most articles remain neutral, but the negative tone occurs over two times more frequently than positive, which refers to prejudice and

marginalization of veganism. All in all, the opinion articles studied for discourse analysis contain both positive and negative discourses, covering veganism as a broader societal question, as an ethical belief and as a dietary choice.

Keywords: veganism, media, critical animal studies, discourse

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1 Mõistete selgitus	7
1.1.1 Veganlus ja vegan	7
1.1.2 Antropotsentrism ja spetsietsism	8
1.2 Kriitilised loomauuringud	8
1.3 Veganuuringud	9
1.4 Meediauuringud ja meedia roll avaliku arvamuse kujundajana	10
1.5 Uurimisküsimused	11
2 METODOLOOGIA	12
2.1 Valim	12
2.2 Meetodid	13
2.2.1 Kontentanalüüs	13
2.2.2 Diskursusanalüüs	15
2.2.3 Eneserefleksioon	16
3 TULEMUSED	18
3.1 Kontentanalüüsi tulemused	18
3.1.1 Veganlust käsitlevate artiklite üldtunnused	18
3.1.2 Artiklite teemad ja tegelased	22
3.1.3 Artiklite allikad	25
3.1.4 Artiklite toon veganluse suhtes	26
3.2 Diskursusanalüüsi tulemused	28
3.2.1 Veganlus kui ühiskondlikule normile vastandumine	29
3.2.2 Veganid kui tüütu ja agressiivne sotsiaalne grupp	30
3.2.3 Veganlus kui „ebaloomulik” ja „piirav” toitumisviis	31
3.2.4 Vegan toit kui maitsev ja tervislik	32
3.2.5 Veganlus kui moraalselt põhjendatud ja eetiline tegevus	33
3.2.6 Veganlus kui diskrimineerimise alus	34
4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	36
KOKKUVÕTE	41
VIITED	43
LISAD	46
Lisa 1. Kodeerimisjuhised	46
Lisa 2. Diskursusanalüüsi artiklite loend	49

SISSEJUHATUS

Veganlus on väärtustel põhinev veendumus, sotsiaalse õigluse liikumine, mis lähtub elementaarsest õiglusest teiste loomade vastu. Veganlus seisab kõikide tundlike olendite põhiõiguste eest ja loomade ekspluateerimise vastu. Vegan tähendab seega inimest, kes on tavaliselt just eetilistel põhjustel otsustanud oma tarbimisharjumustes hoiduda loomsete toodete tarbimisest. Statistiliselt on veganiks hakkamise ajendeid vähe uuritud, kuid Saksamaa näitel vastas 90% uuringus osalenud veganitest, et üheks põhjuseks oli loomade heaolu, loomatööstus ja/või loomaõiguslikud põhjused (Janssen, Busch, Rödiger ja Hamm, 2016). Võrreldes kümne kuni viisteistkümmne aasta taguse ajaga, mil veganlus hakkas Eesti avalikus sfääris alles järk-järgult esile kerkima, on selle nähtavus nüüdseks oluliselt suurenenud ning veganlus ja sellega seotud teemad käivad tihti peavoolumeediast läbi (Aavik, 2019: 155). Siiski on veganlus endiselt kultuuriliselt marginaalne ning Eesti meedias kajastatakse veganlust paljuski negatiivses valguses, rõhutades veganluse väidetavaid ohte tervisele (Aavik, 2019: 155).

Veganluse käsitlemisel lähtun kriitiliste loomauuringute (ingl k – *Critical Animal Studies*) perspektiivist, mille kohaselt on inimeste ja loomade vaheline suhe kriisis. Selle kohaselt esindab käesolev sajand perioodi, mil planeedi ökosüsteem ja loomade elud seisavad silmitsi enneolematute ohtudega (Taylor ja Twine, 2014: 2). ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni andmetel on loomapidamisel oluline roll kliimamuutuste suhtes, sest valdkond moodustab 14,5% inimtegevuse põhjustatud kasvuhoonegaasidest (Gerber jt, 2013). Üks tõhusamaid valikuid, mida üksikindiviid saab keskkonna heaks teha, on hakata veganiks. Jättes liha ja piimatooted laualt, võib inimese süsinikujalajalg Ameerika näitel väheneda kuni 73% võrra (Poore ja Nemecek, 2018). Seega veganlust tuleks soosida mitte ainult eetilistel põhjustel, vaid ka keskkonna pärast. Sellest hoolimata moodustavad 2018. aasta andmetel veganid kogu Eesti elanikkonnast ainult 0,6% ja Eesti noortest vanusevahemikus 15-24 eluaastat 3,2% (Loomuse..., i.a.).

Et mõista paremini veganlust kui sotsiaalset nähtust meie ühiskonnas, uurin käesolevas töös veganluse kuvandit Eesti peamistes meedia veebiväljaannetes aastatel 2015-2018. Kuigi sotsiaalmeedial on kahtlemata olnud oluline roll veganluse levikul, kujundavad avalikku arvamust peavoolus esitatud argumendid endiselt paremini. Lähtuvalt sotsiaalkonstruktivismist

käsitlen meediat kui veganluse kuvandi loojat, mis erinevate kõneisikute abil loob erinevaid versioone veganlusest.

Seni on Eestis veganlust akadeemiliselt vähe uuritud, kuid sotsioloog Kadri Aavik on olnud valdkonna teerajaja ja uurinud loomaõigusliikumist Balti riikides (Aavik, 2017a), TAI toitumissoovitusi veganluse perspektiivist (Aavik, 2017b), Eesti feministide suhtumist loomaõigustesse ja veganlusse (Aavik ja Kase, 2015) ning veganlust kui identiteeti Eesti kontekstis (Aavik, 2019). Täpsemalt veganluse esitamist meedias on uurinud Cole ja Morgan (2011), kes leidsid Suurbritannia näitel, et veganlust esitati meedias peamiselt negatiivsete diskursuste kaudu. Eestis ei ole veganluse esitamist meedias akadeemiliselt uuritud ning soovin oma lõputööga panustada paremasse arusaama veganluse kajastamisest meie ühiskonnas.

Käesoleva bakalaureusetöö uurimismeetoditeks olen valinud kontentanalüüsi ja kriitilise diskursusanalüüsi. Standardiseeritud kontentanalüüsi abil saan esindusliku ülevaate veganluse kajastamisest Eesti peamistes meedia veebiväljaannetes antud ajavahemikus ning see võimaldab artiklite omaduste mõõtmist arvuliselt, mis omakorda võimaldab artikleid täpsetel alustel võrrelda. Kriitilise diskursusanalüüsi abil saan artiklitele läheneda kvalitatiivselt, et uurida milliseid diskursuseid veganluse kohta esineb.

Bakalaureusetöö jaotub alapeatükkideks – esimeses peatükis selgitan töö seisukohast tähtsaid mõisteid, avan töö teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti ning esitan antud töö uurimisküsimused. Metodoloogia peatükis kirjeldan töö valimit, valitud uurimismeetodeid ning selgitan enda suhestumist uurimisteedega. Kolmandas peatükis esitlen analüüsi tulemusi ning neljandas osas teen nende põhjal järeldusi. Töö lõppeb kokkuvõttega.

1 TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Veganluse uurimine on suhteliselt uus ja interdistsiplinaarne uurimisvaldkond, mille kaks juhtivat lähenemist on kriitilised loomauuringud ja veganuuringud (ingl k – *Vegan Studies*). Lisaks neile moodustavad käesoleva töö teoreetilise raamistiku kriitiline ja konstruktivistlik meediateooria. Käsitlen veganluse meedias kujutamist ja konstrueerimist kriitilise pilguga, sest veganid ja veganlus on ühiskonnas marginaliseeritud (Aavik, 2019) ning seega mängivad nende meediakajastuses rolli ühiskonnas eksisteerivad võimusuhted. Järgnevates alapeatükkides avan teoreetilisi vaatepunkte täpsemalt ning selgitan mõningaid olulisemaid mõisteid. Peatüki lõpus esitan käesoleva töö uurimisküsimused.

1.1 Mõistete selgitus

1.1.1 Veganlus ja vegan

Veganluse mõiste pärineb Donald Watsonilt (1910-2005), kes lõi selle neljakümnendatel aastatel, tuletades mõiste sõnast “*vegetarian*”, mis tollal juba kasutuses oli (Elliot, 2006). Eesti Vegan Selts defineerib veganlust kui maailmavaadet ja sotsiaalse õigluse liikumist, „mille kohaselt loomad ei kuulu inimestele kasutamiseks. Veganluse eesmärgiks on loomade kasutamise, ebaõiglase kohtlemise ja tapmise lõpetamine inimeste poolt ning loomadele põhiõiguste tagamine: õigus elule, vabadusele, kehalisele puutumatusele ja õiglasele kohtlemisele.” (Eesti..., i.a.). Veganiks hakatakse lisaks eetilistele põhjustele ka positiivsete tervisemõjude tõttu ning keskkondlikel kaalutustel. Sõltumata algsest põhjusest on vegan kokkuvõttes inimene, kes ei söö liha-, muna- ega piimatooteid ning väldib igal võimalusel loomi ekspluateerivate praktikate toetamist. Vahel eristatakse veganlust ja täistaimset toitumist, et juhtida tähelepanu sellele, et veganlus on laiem maailmavaade ja eetilistest kaalutlustest lähtuv eluviis. Aktuaalne näide veganluse kui maailmavaate kehtestamisest on hiljuti tehtud kohtuotsus Suurbritannias, kus eetiline veganlus tunnistati esimest korda seadusega kaitstud filosoofiliseks veendumuseks (Ethical..., 2020).

1.1.2 Antropotsentrism ja spetsietsism

Veganlus astub vastu antropotsentrismile (ingl k – *anthropocentrism*) ja spetsietsismile (ingl k – *speciesism*), mis mõlemad toetavad hetkel valitsevat, loomi eksploateerivat ühiskonnakorraldust. Inimese üliluslikkuse ideoloogia, antropotsentrism, on täpsemalt uskumuste süsteem, mis propageerib inimese teistest liikidest kõrgemale asetamist elusolendite hierarhias (Weitzenfeld ja Joy, 2014: 3). See omistab inimesele teatud väärtusi ja mõõdab kõiki teisi olendeid selle privilegeeritud (inimese) standardiga (Weitzenfeld ja Joy, 2014: 3). Spetsietsism on omakorda põhjendamatult ebasoodne arvamus või kohtlemine nende kohta, keda ei ole klassifitseeritud kuuluvaks ühte või mitmesse konkreetseks privilegeeritud liiki (Horta, 2010: 244). Seega spetsietsism tähendab teatud liikide kõrgemalt hindamist ja teiste halvemini kohtlemist ning põhjustab selle, et me teatud loomi eksploateerime näiteks tarbeesemete valmistamise jaoks ja samal ajal teisi peame lemmikloomadena andes neile pereliikmele sarnase staatuse.

1.2 Kriitilised loomauuringud

Kriitilised loomauuringud on viimasel paaril aastakümnel esile kerkinud interdistsiplinaarne uurimisvaldkond, mis püüdleb muutuste poole selles, kuidas inimesed teisi loomi kohtlevad (Aavik, 2014). Uurimisvaldkond lähtub tõekspidamisest, et inimeste ja loomade vaheline suhe on sügavas kriisis ning see puudutab tervet planeeti (Best, Nocella, Kahn, Gigliotti ja Kemmerer, 2007). See tähendab, et meie ühiskonna antropotsentrism on nii loodusele, loomadele kui ka inimestele endile kahjulik. See äärmuslik olukord, kust me end leiame, ilmneb kõige dramaatilisemalt loomade intensiivse tapmise ja eksploateerimise, planeedi kuuenda massväljasuremise puhkemise, kliimamuutuste põhjustatud ökoloogiliste ohtude, vihmametsade hävimise, kõrbestumise, õhu- ja veereostuse ning ressursside nappuse näol (Best jt, 2007).

Kriitilised loomauuringud võtavad normatiivse hoiaku loomade eksploateerimise ja antropotsentristliku *status quo* vastu (Taylor ja Twine, 2014: 2) ja eristuvad seeläbi laiemast loomauuringute valdkonnast (ingl k – *animal studies*) keskendudes kriitiliselt loomade elutingimustele ja kohtlemisele (Taylor ja Twine, 2014: 1). Selle uurimisvaldkonna esile

kerkimine annab ka märku akadeemilises ringkonnas algavast muutusest, mille tagajärjel kajastatakse (mitteinim)loomade tähtsust sotsiaalsete olenditena paremini (Taylor ja Twine, 2014: 3).

1.3 Veganuuringud

Veganuuringud uurivad kultuuri ja ühiskonda läbi veganperspektiivi. Laura Wright, keda peetakse veganuuringute rajajaks ja juhtivaks kujuk, võtab lähenemise kokku kui tekstide uurimise läbi intersektionaalse vaatevinkli, mis ühendab veganlust kui praktikat, identiteeti ja teooriat (Wright, 2019: xv). Veganuuringute eesmärk on muuta mitmetasandilisemaks meie arusaama toidust ja sellele ligipääsust, loomadest, keskkonnast ja teistest inimestest (Wright, 2019: xv). Uurimisvaldkond tõstab esile veganluse vastanduvat rolli rõhumist õigustavate ideoloogiate suhtes ning seega ka viise, kuidas veganlust võidakse meedias marginaliseerida, valesti esindada või moonutada (Almiron jt, 2018: 371). Sarnaselt teiste riikidega, on veganlusel Eestis ambivalentne positsioon peavoolu kultuuri suhtes (Aavik, 2019: 155). Veganlus on kultuuriliselt marginaalne nähtus, kuid veelgi enam on see marginaliseeritud institutsioonide ja asutuste poolt, eriti tervishoiu ja toitumise valdkonnas (Aavik, 2019: 155).

Käesoleva töö koostamisel olen saanud inspiratsiooni Cole'i ja Morgan'i (2011) uuringust, mis käsitles veganite ja veganluse halvustavat kujutamist ehk 'veganfoobia' (ingl k – *vegaphobia*) esinemist Suurbritannia ajalehtedes. Autorid jagasid 2007. aastal briti meedias ilmunud veganlust mainivad artiklid kolme kategooriasse selle alusel, kas artiklis kajastati veganlust positiivsel, neutraalsel või negatiivsel toonil. Negatiivsete diskursuste ülekaal oli märgatav (74,3%) ja autorid nendivad, et kajastades veganlust ja veganeid meedias peamiselt negatiivsete diskursuste kaudu, säilitatakse eksisteerivaid võimusuhteid ehk spetsiifilistlikku *status quo*'d. Kokkuvõttes on veganfoobial kolm omavahel seotud mõju: see marginaliseerib veganeid, aitab mitteveganitel vältida loomade eksploatimise eetilise silmitsi seismist ning lihtsustab teiste loomade vastu suunatud vägivalda jätkuvat normaliseerimist (Cole ja Morgan, 2011).

MacInnis ja Hodson (2017) leidsid, et sarnaselt teiste tavaliselt stigmatiseeritud ühiskonnagruppidega nagu immigrandid ja a seksuaalsed inimesed, suhtutakse ka

taimetoitlastesse ja veganitesse eelarvamusega. Kuna taimetoitlased ja veganid õõnestavad loomi ekspluateerivate sotsiaalsete väärtuste ja traditsioonide terviklikkust, nähakse neid ähvardamas *status quo*'d (MacInnis ja Hodson, 2017). Lisaks järeldeb Hennigan (2015: 2), et negatiivset suhtumist vegantoitu ja veganitesse võivad mõjutada pigem sisemised enesekaitsemehhanismid kui hinnatava toidu ja inimeste tegelik kvaliteet.

1.4 Meediauuringud ja meedia roll avaliku arvamuse kujundajana

Lähtuvalt sotsiaalkonstruktivistlikust paradigmast käsitlen meediat kui ühte sotsiaalse reaalsuse konstrueerimise mehhanismi (Kõuts-Klemm ja Seppel, 2018). Täpsemalt uurin, kuidas meedia konstrueerib veganeid ja veganlust. Uurin, millisena meedia (veganluse) reaalsust näitab ja milliseid versioone veganlusest esitab. Lisaks konstruktivismile on vajalik kriitiline lähenemine, sest näen, et meedial on suur roll eksisteerivate võimusuhte, siinkohal spetsiitsistlikku *status quo* säilitamisel. Kriitiline meediateooria ei ole seni pööranud tähelepanu mitteinimloomade kogetud vägivallale, kuid kriitilised looma- ja meediauuringud (ingl k – *Critical Animal and Media Studies*) on hakanud viimastel aastatel seda lünka täitma. Lähenemine näitab, kui sügav, keerukas ja läbipõimunud inimestepoolne vägivallatsemine on ning millist rolli ajakirjandus ja kommunikatsioon selles mängivad (Almiron, Cole ja Freeman, 2018: 374). Uurimisharu on saanud inspiratsiooni nii kriitilistest loomauuringutest kui ka traditsioonilisest kriitilisest meediauuringu vaatepunktist (Almiron jt, 2018: 370).

Meedial on keskne roll informeerida avalikkust maailmas toimuvast, eriti valdkondades, millega auditooriumil pole otsest kokkupuudet (Happer ja Philo, 2013: 321). Meediakajastused võivad nimelt piirata inimeste arusaama sotsiaalsete muutuste võimalustest. Näiteks keskendudes kliimamuutuste kajastamisele, leidsid uurijad, et meedia on konstrueerinud teema ümber ebakindlust ja see on vähendanud inimeste valmidust muuta oma käitumist keskkonnasõbralikumaks (Happer ja Philo, 2013).

Kokkuvõttes kriitilised loomauuringud, veganuuringud ning kriitiline ja konstruktivistlik meediateooria moodustavad raamistiku, millele tuginedes saan uurida veganluse kuvandit Eesti meedias. Viimase paari aasta jooksul on Eestis võinud märgata niinimetatud veganbuumi (Aavik, 2019: 146) ja eeldan, et kuna huvi veganluse vastu on tõusnud, on ka selle

meediakajastus suurenenud ning mitmekesisistunud. On võimalik, et veganlust esitatakse kui midagi ekstreemset või kui trendidieeti, kuid arvan, et ruumi on leidnud ka positiivsete tervisemõjude ja eetika teemade kajastused. Vastates käesoleva töö uurimisküsimustele soovin valimi piires järeldada midagi nii Eesti meedia kui ka veganluse positsiooni kohta Eesti ühiskonnas.

1.5 Uurimisküsimused

Lähtuvalt töö eesmärgist esitan üldiseks uurimisküsimuseks: Kuidas kajastati veganlust Eesti peamistes meedia veebiväljaannetes aastatel 2015-2018? Peamisele küsimusele vastuse leidmiseks esitan järgmised küsimused:

- 1) Kas veganlusest kõnelemine on antud ajavahemikus sagenenud?
- 2) Millistes väljaannetes ja rubriikides veganlust käsitletakse?
- 3) Milliste teemade kontekstis veganlusest kõneldakse?
- 4) Kes on põhilised kõneisikud?
- 5) Millise tonaalsusega veganlust esitatakse?

Veganluse kujutamise analüüsiks kasutan diskursusanalüüsi, mille abil vastan järgmisele küsimusele:

- 6) Millised diskursused veganluse kohta esinevad?

2 METODOLOOGIA

2.1 Valim

Analüüsitavateks meediaväljaanneteks otsustasin populaarsuse ja tunnetatud mõjukuse põhjal valida kuus Eesti põhilist veebiväljaannet: Delfi, Postimees, Õhtuleht, Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht ja Eesti Rahvusringhääling (ERR). Otsus analüüsida just aastaid 2015-2018 tulenes asjaolust, et veganluse populaarsus on viimastel aastatel kasvanud (Aavik, 2019) ning eelmainitud veebiväljaannetes on veganluse mainimine pärast 2015. aastat oluliselt suurenenud. Aastal 2015 ilmus kokku 99 veganlust mainivat artiklit ning 2016. aasta jooksul oli see arv juba kasvanud 189 artikli peale. Valimi kuues veebiväljaandes on aastatel 2015-2018 veganlust mainitud ligikaudu 900 artiklis ning see moodustas antud töö üldkogumi. Kasutasin juhuvalimit, võttes vaatluse alla iga väljaande puhul iga kolmanda artikli ja saades nii kokku 286 artiklit.

Artikleid otsisin iga veebiväljaande kodulehekülje otsingumootori abil. Otsingusõnana kasutasin sõna 'vegan' (*tärniga taga) ning seda kõikide väljaannete puhul peale Õhtulehe, sest Õhtulehe otsingumootor ei näidanud märksõna teistes käänetes. Seega tegin Õhtulehe puhul erandi ja otsisin artikleid märksõna 'vegan' nimetavas (vegan, veganid), omastavas (vegani, veganite) ja osastavas (veganit, veganeid) käändes ning vormis 'veganlus'. Koostasın Õhtulehe tulemustest kattuvusteta tabeli ning kasutasin seejärel sama juhuvalimi printsiipi, võttes valimisse iga kolmanda artikli. Iga kolmanda artikli analüüsimise käigus jätsin 54 artiklit valimist välja, sest artiklis polnud kas mainitud veganlust, selle sisu koosnes nädala populaarsemate artiklite linkidest, artikkel kordus või sest artikli pearõhk oli videol, piltidel, raadiosaatel või podcastil. Vahele jätmise puhul võtsin järjekorrast järgmise artikli (mitte vahelejäetust kolmanda).

Kontentanalüüsi põhjal otsustasin diskursusanalüüsi valimiks võtta veganlust pikemalt käsitlevad, arvamust sisaldavad artiklid – arvamused, kolumnid ja fõljetonid – sest nendes on üldiselt pikemalt väljendatud arvamust veganluse kohta, toodud rohkem argumente ja erinevaid vaatepunkte. Veganlus esines peateemana kokku 18 valimis olevas aramusartiklis, millest jätsin välja kolm nende lühiduse tõttu. Seega diskursusanalüüsi valimi moodustasid 15

artiklit (vt lisa 2) kontentanalüüsi valimist, kus oli pikemalt veganlust käsitletud ning arvamust avaldatud.

2.2 Meetodid

Ühendan bakalaureusetöös kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimisviisi standardiseeritud kontentanalüüsi ning kriitilise diskursusanalüüsi näol.

2.2.1 Kontentanalüüs

Kontentanalüüs tähendab teksti omaduste mõõtmist arvuliselt (Lagerspetz, 2017: 190) ja kuna selle „tulemusel määratakse huvipakkuvate teksti omaduste absoluutne ja suhteline esinemissagedus, võimaldab meetod erinevaid tekstikogumeid (nt meediakanaleid) täpsetel alustel võrrelda” (Kalmus, 2015a). Standardiseeritud kontentanalüüsi kasutan selleks, et saada esinduslik ülevaade veganluse kajastamisest Eesti peamistes meedia veebiväljaannetes 2015-2018 aastatel. Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks koostasın kodeerimisjuhendi (vt lisa 1), mis kujunes lõplikult välja kodeerimise käigus. Juhis sisaldab nii kinniseid kui avatud kategooriaid ning analüüsitavad tunnused jaotuvad nelja suuremasse kategooriasse: artiklite üldtunnused ja muutus ajas, artiklite teemad ja tegelased, artiklite allikad ning artiklite tonaalsus veganluse esitamisel. Kategooriad on järgnevalt täpsemini lahti seletatud.

Artiklite üldtunnustena kodeerisin avaldamisaasta, artikli avaldanud veebiväljaande, artikli rubriigi ja žanri. Rubriigid ja žanrid jagasin kodeerimise käigus kokkuvõtvatesse kategooriatesse. Rubriigi puhul kategoriseerisin konkreetse veebiväljaandes märgitud rubriigi (nt Õhtulehe „Elu”) ja alaväljaande (nt Õhtulehe „Naisteleht”) järgi. Loodud kategooriate eesmärgiks on näidata, millistes kontekstides veganlusest mainitakse. Kategooriaid sai kokku seitse: meelelahutuslik, uudiste, arvamuse, nädalavahetuse eri, puuduv, teaduskajastuse rubriik ja kohalikud lehed. Žanride kategoriseerimise eesmärgiks oli lihtsustada ülevaate saamist valimis esinevatest žanridest ja need jagunesid omakorda uudisteks, reportaažideks, arvamuslugudeks, intervjuudeks, portreelugudeks, retseptideks, reklaamideks (siseturundus), arvustusteks/analüüsideks, soovitusteks ning „muudeks”. Uudiste puhul ma ei eristanud nii-

öelda pehmeid ja kõvasid uudiseid, sest ei näinud selleks antud töö puhul vajadust. Pehmed uudised pakuvad üldjuhul meelelahutust ja käsitlevad näiteks kultuuri ning spordiga seotud teemasid, kui teiselt poolt kõvad uudised vahendavad äsja juhtunud ühiskondlikke sündmusi, mis võivad lugeja elu mingil viisil mõjutada. Žanrites arvamusslugude alla läksid ka kolumnid ja fõljetonid, arvustuste alla ka toodete võrdlus ja esitus ning soovitusete alla koondusid kuulsuse või spetsialisti esitatud ettepanekud, näiteks teemal, kuidas toituda. Muu kategooria koondab üksikuid erijuhte nagu näiteks väljaande gallupi tulemused või üleskutse tegemine lugejatele.

Kodeerimise käigus jagasin artiklid temaatilistesse kategooriatesse selle alusel, mis kontekstis veganlusest kõneldakse või veganlust mainitakse. Seega kui artiklis mainitakse veganlust möödaminnes ning peateema pole veganlusega seotud, märkisin ainult veganlusega seostatud teema. Kui teema määramine osutus raskeks või veganlust mainiti erinevates seostes (näiteks mainiti vegan toitu ja teiselt poolt aktivismi), märkisin ühe asemel kaks teemat. Tegelasid grupeerisin kodeerimise käigus gruppideks, mis iseloomustavad kõnealusel olevate isikute staatuseid. Kui artiklis esines rohkem kui kaks tegelast, märkisin ainult kaks peamist või grupeerisin nad kokku sarnase staatuse alusel (nt „kokad”). Eristatud staatused on vegan, loomaõiguslane/aktivist, avaliku elu tegelane (nt kriitik, muusik, režissöör), teadlane/õppejõud, toitumisenõustaja/-teadlane (sh Tervise Arengu Instituudi/Terviseameti esindaja), poliitik, ettevõtja, kokk, arst (sh loomaarst), sportlane ning „muu”.

Artiklite allikatena käsitleti autoreid ning artiklites tsiteeritud allikaid. Mõlemad neist jagasin tegelastega sarnasel moel staatuste (ametinimetuse või seisukoha) alusel kategooriatesse, mis võtavad sõna saanud isikud valdkonniti kokku. Autori staatuse kategooriad on veebiväljaande ajakirjanik/reporter/toimetaja, kolumnist, aktivist/loomaõiguslane, teadlane/õppejõud, avaliku elu tegelane, poliitik, ettevõtja, toitumisenõustaja/-teadlane ja „muu”. Allikate staatuste kategooriad on vegan, aktivist/loomaõiguslane, avaliku elu tegelane, teadlane/õppejõud, toitumisenõustaja/-teadlane (sh Tervise Arengu Instituut/Terviseamet), poliitik, ettevõtja, kokk, arst (sh loomaarst), sportlane, Eesti kirjalik allikas (ajakiri, veebiväljaanne, blogi, tudengite lõputöö), välismaa kirjalik allikas (ajakiri, veebiväljaanne), autoriteediga organisatsioon/asutus (nt Maailma Vähiuuringute Fond) ja „muu”.

Artiklid jagasin tonaalsuse järgi nelja kategooriasse selle alusel, kas nad kujutasid veganlust positiivsel, neutraalsel, negatiivsel või multitonaalsel/vastuolulisel toonil. Selle kodeerimine

oli kindlasti kontentanalüüsi kõige kvalitatiivsem ja subjektiivsem osa. Positiivse tonaalsuse all käsitlen artikleid, mis esitavad veganlust heas valguses, näiteks andes hea arvustuse vegan restoranile või kiites veganlust selle eest, et tuntakse end paremini või ei vajata ravimeid. Negatiivseks tonaalsuseks pean kajastusi, mis mingil moel halvustavad või naeruvääristavad veganlust ning näiteks nimetavad veganeid radikaalseteks, ekstreemseteks või kuritegelikeks. Neutraalseks tonaalsuseks pean objektiivset ja hinnanguvabat veganluse kajastust. Lisaks kodeerisin multitonaalseks artiklid, milles esines vastuolulisi tonaalsusi, ehk esitati veganlust nii positiivselt kui ka negatiivselt.

Kuigi kontentanalüüs sobib hästi tekstilise nähtuse kvantifitseerimiseks, tuleb arvestada sellega, et jäigad analüüsikategooriad võivad viia nähtuste lihtsustamiseni ning originaaltekstidest kaugenemiseni (Kalmus, 2015a). See tuli kodeerimise käigus ka mitmel korral esile, sest näiteks veganluse kohta tonaalsuse märkimisel jäi kohati esialgsest kolmest kategooriast väheseks, mille tagajärjel lisasin veel hiljem kodeerimisjuhisesse multitonaalsuse kategooria.

2.2.2 Diskursusanalüüs

Kriitilise diskursusanalüüsi meetodi abil selgitan, millised diskursused veganluse kohta arvamuskirjeldustes esinevad. Diskursusanalüüs aitab näha, „kuidas kasutavad inimesed keelt, kujutamaks reaalsust ja konstrueerimaks arusaamu sotsiaalsest maailmast” (Kalmus, 2015b). Meetod aitab seega analüüsida selliseid tekstilisi aspekte ja sõnumeid, mida kontentanalüüs ei võimalda. Diskursusanalüüsi kui kvalitatiivset tekstianalüüsi sobib Lagerspetzi (2017: 201) järgi eelistada juhul, kui soovetakse käsitleda uuritavat teksti tervikuna, mitte kui mingite osade summat. Kriitilise diskursusanalüüsi sotsiolingvistilise koolkonna rajaja Norman Fairclough (1995: 65) rõhutab, et diskursuse (taas)loomist ajakirjanduses võib pidada olulise ühiskondliku tähtsusega ideoloogiliseks protsessiks ning et sotsiaalsed struktuurid ja suhted kajastuvad igapäevaste sotsiaalsete tavade, sealhulgas diskursuse, detailsuses.

Käesoleva töö jaoks sai valitud just kriitiline diskursusanalüüsi lähenemine, sest näen veganlust lahendusena probleemile, milleks on kaasaegne loomatööstus ja loomsete toodete tarbimine. Diskursusanalüüsi üks juhtfiguure, Teun A. van Dijk on rõhutanud, et kriitiline diskursusanalüüs keskendub just sotsiaalsete probleemide ja poliitiliste küsimuste uurimisele

ning seab fookusesse viisid, mille abil diskursuse struktuurid jõustavad, kinnitavad, taastoodavad või vaidlustavad võimu kuritarvitamise suhteid ühiskonnas (van Dijk, 2015: 467). Meedia diskursuste kriitilisel analüüsil on keskne koht kriitilise diskursusanalüüsi valdkonnas (van Dijk, 2015: 477).

Konkreetses diskursusanalüüsi strateegiana kasutan diskursuste eristamist. See lähenemine visandab diskursuste piirjooni, mis „konstrueerivad teadmisi, identiteete ja sotsiaalseid suhteid teatud viisidel” (Phillips ja Jørgensen, 2002, viidatud Kalmus, 2015b kaudu). Artiklite mitmekordsel lugemisel eristasin esinevaid diskursusi, mida võis ühes artiklis olla mitmeid. Eristasin diskursuseid veganluse kujutamise konteksti, kirjelduse, näidete, tonaalsuse ja esitatud argumentide alusel. Esinenud diskursuste avamiseks toon tulemuste osas artiklitest ilmekaid tsitaate ning joonin alla eriliselt tähenduslikke sõnasid.

2.3 Eneserefleksioon

Bakalaureusetöö läbipaistvuse eesmärgil näen oluliseks puudutada ka enda suhestumist käesoleva uurimisteedega. Kuna olen eetilistel põhjustel juba mitu aastat vegan, mõjutab see mind ka paratamatult uurijana, alustades uurimisteeda valikust. Mõistan, et see võib panna kahtlema töö kallutatuses või erapoolikuses, kuid olen seisukohal, et täiesti väärtustevaba uurimistööd ei ole olemas, sest uurijaid mõjutavad alati varasemad kogemused, väärtused, hoiakud ja tõekspidamised. Samamoodi nagu feministlikud uurijad taotlevad soolist võrdsust ja keskkonnasotsioloogid väärtustavad keskkonna heaolu, kõnelevad kriitiliste loomauuringute ja veganuuringute esindajad kõikide loomade heaolu eest. Kriitiliste loomauuringute olemuslik lähtepunkt on teha uurimistööd eesmärgil vabastada loomad praegusest eksploatimisest ja seega teooriat ei „tehta” vaid teooria pärast (ingl k – *theory for theory's sake*), vaid toetamaks sotsiaalset muutust (Taylor ja Twine, 2014). Arvan, et tänu oma kogemustele ja teadmistele toon väärtuslikku sissevaadet veganluse meediakuvandi tõlgendamisele.

Oma positsiooni tõttu võin siiski olla tundlikum negatiivsete tonaalsuste suhtes ja tuimem positiivsete argumentide suhtes ning olen seda töö koostamisel aktiivselt meeles pidanud. Eriti diskursusanalüüsi valimi artiklite läbitöötamisel tuli pidevalt reflekteerida selle üle, kuidas minu eelteadmised ja tõekspidamised võivad mõjutada diskursuste eristamist. Näiteks tuli

loobuda mõttest, et loomaõiguslaste poolt kirjutatud artiklid esitaksid veganlust automaatselt ainult positiivsete diskursuste kaudu. Lisaks olid mul teatud ootused, milliste diskursuste kaudu veganlust meedias kujutatakse ning pidin hoiduma sellest, et läheneksin artiklitele oma ootustele kinnitust otsides. Näiteks Cole'i ja Morgan'i (2011) uuringutulemus andis põhjust arvata, et negatiivsed diskursused võivad artiklites domineerida ja seega pidin arvestama võimaliku (teadvustamata) kallutatusega negatiivseid diskursuseid otsida.

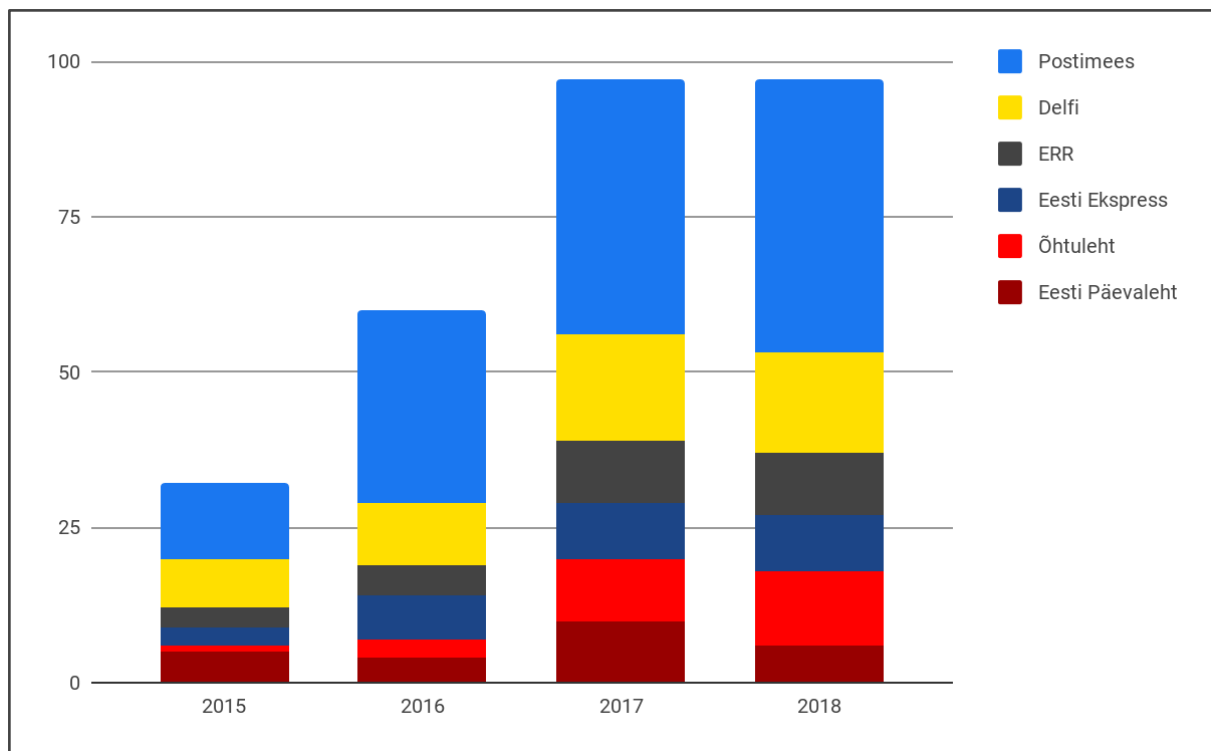
3 TULEMUSED

3.1 Kontentanalüüsi tulemused

Nagu eelpool mainitud, jaotuvad kontentanalüüsis kodeeritud tunnused nelja suuremasse kategooriasse: artiklite üldtunnused, artiklite teemad ja tegelased, artiklite allikad ning artiklite tonaalsus veganluse esitamisel. Käesolevas peatükis esitlen kontentanalüüsi tulemusi nende kategooriate kaupa.

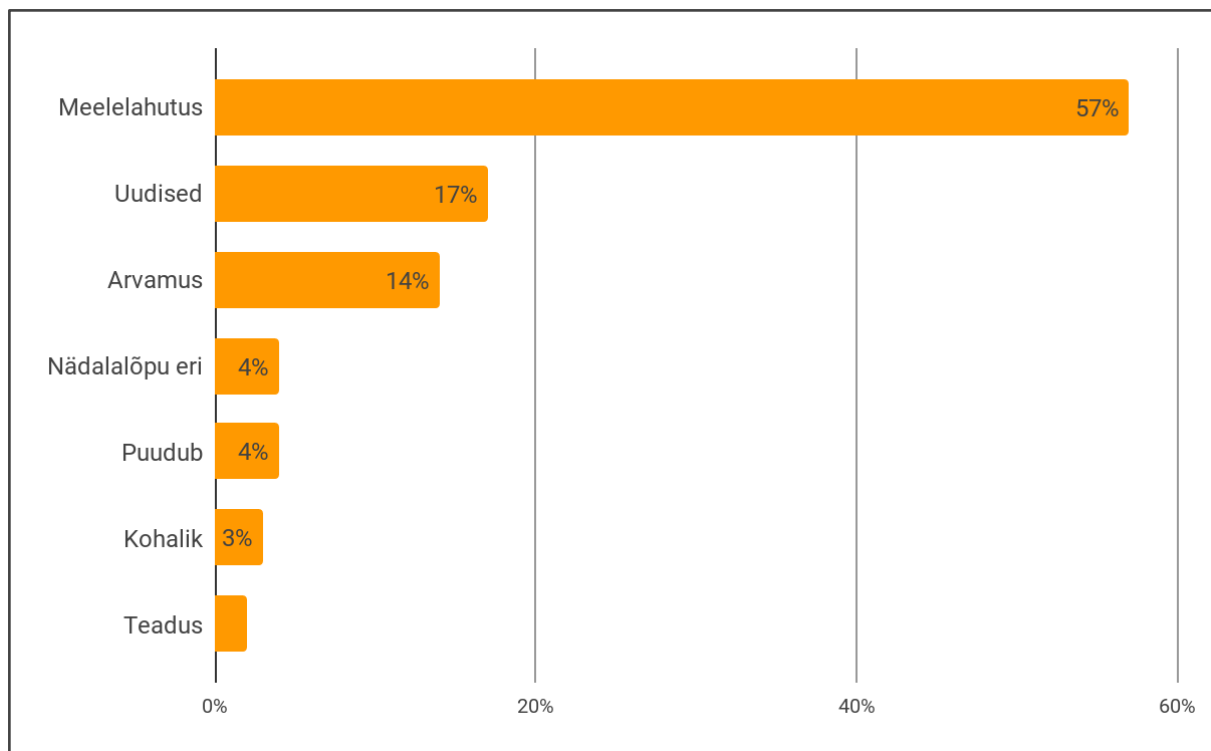
3.1.1 Veganlust käsitlevate artiklite üldtunnused

Valimi moodustab 286 artiklit, millest 2015. aastal ilmus 32 artiklit, 2016. a. 60, 2017. a. 97 ja 2018. a. samuti 97 artiklit. Vaatluse all olevate kolme esimese aastaga on veganluse mainimine kolmekordistunud ning seejärel aastaks 2018 jäänud samale tasemele. Joonisel 1 on esitatud veganlust mainivate artiklite arv aastate ja väljaannete lõikes ning on näha, et Postimehes on mainimisi ülekaalukalt rohkem kui teises väljaannetes, mis tuleneb osaliselt kindlasti sellest, et väljaandes on teistega võrreldes rohkem rubriike ja artikleid. Õhtulehes ja Postimehes on trend läbi aastate tõusev, samas kui Delfi ja Eesti Päevalehe tulemused langevad aastal 2018. Eesti Ekspressi ja ERR-i artiklite arv jääb 2018 aastal samale tasemele. Kokkuvõttes on näha selgelt tõusvat trendi veganluse kajastamisel.

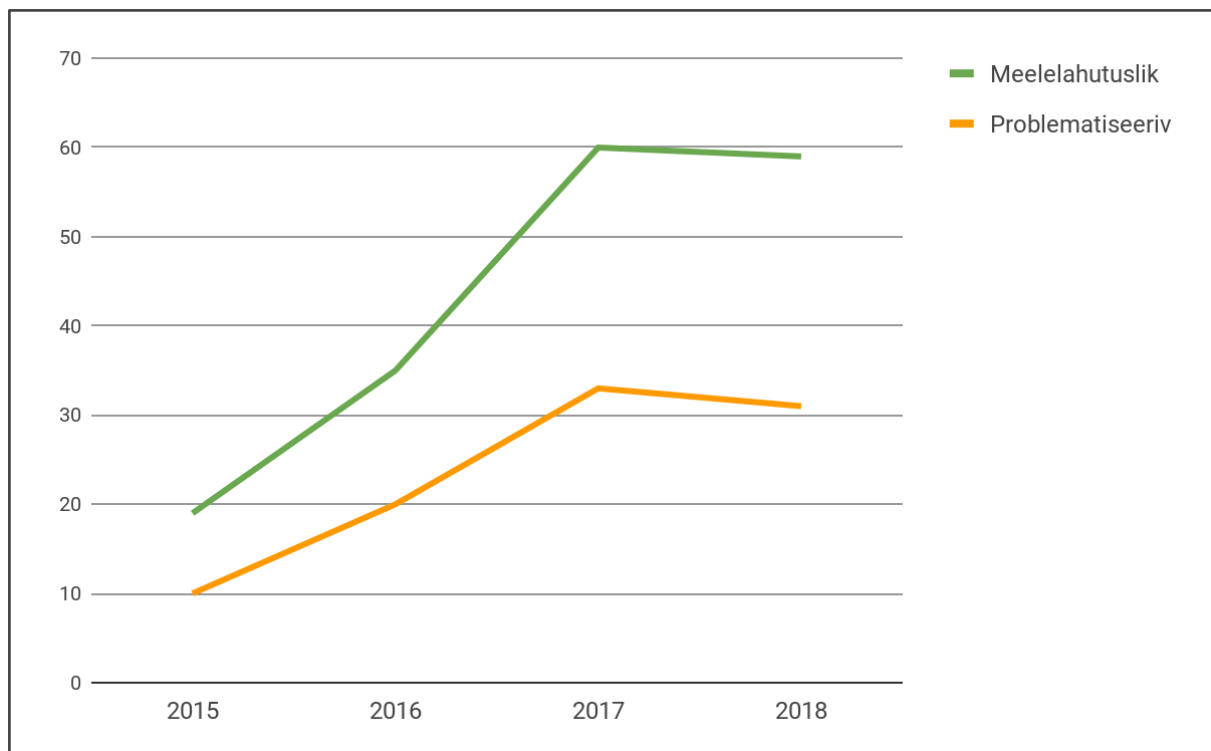
Joonis 1. Veganlust mainivate artiklite arv aastate ja väljaannete lõikes.

Kodeerimise käigus jagasin artiklid rubriikide kaupa kategooriatesse veebiväljaande rubriigi ja alaväljaande järgi. Kategooriaid sai kokku seitse: meelelahutus, uudis, arvamus, nädalavahetuse eri, puuduv, teaduskajastus ja kohalikud lehed. Nende osakaalud on esitatud joonisel 2, kust on näha, et üle pooled artiklitest ilmusid meelelahutuslikes rubriikides, 17% uudiste ja 14% arvamuse rubriikides.

Joonis 2. Veganlust mainivate artiklite jaotus rubriikide lõikes.

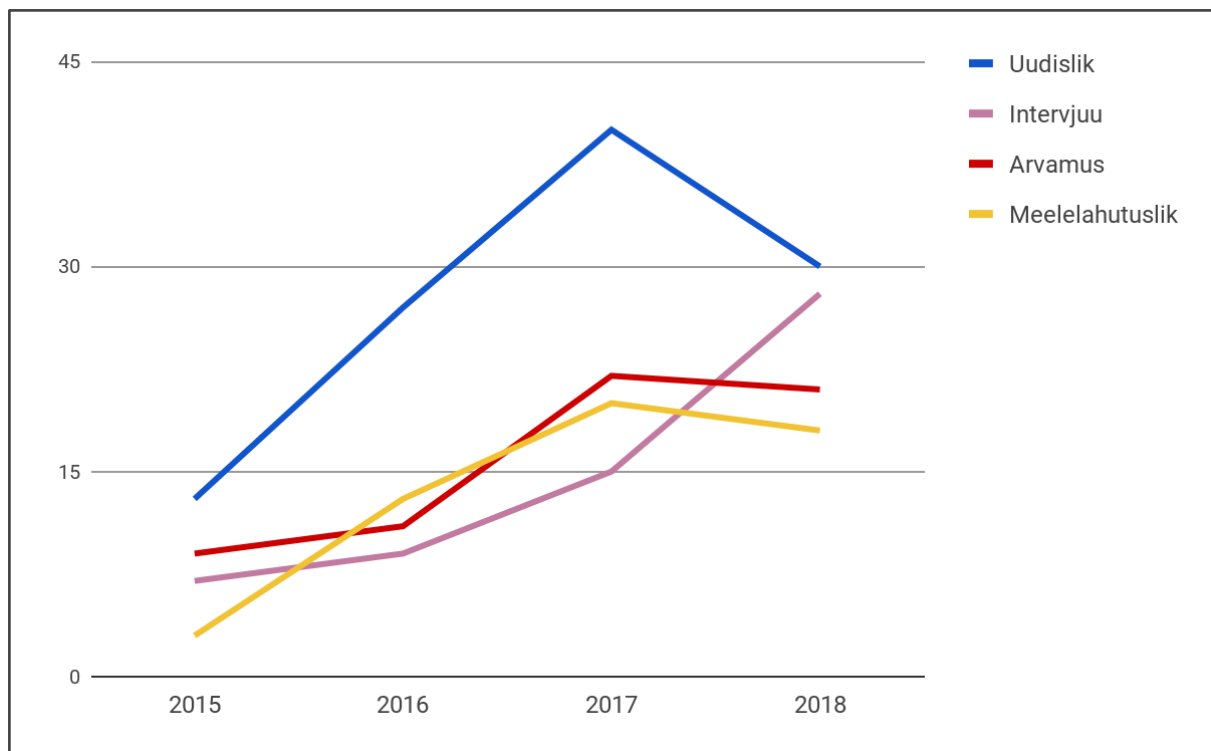
Et analüüsida lähemalt veganlust kajastanud rubriikide muutust ajas, jagasin rubriigid kaheks suuremaks grupiks: meelelahutuslikuks ja problematiseerivaks kajastuseks. Meelelahutuslik koosneb nädalavahetuse eri ja esialgsest meelelahutuse rubriigist ning problematiseeriv võtab kokku uudised, arvamuse ja teaduskajastuse rubriigid. Joonisel 3 on ajajooned välja toodud. Nii meelelahutuslik kui ka problematiseeriv kajastus on vaatluse all olevatel aastatel tõusnud, kuigi viimase aasta jooksul on kasv jäänud stabiilseks ja näitab isegi kahanemist. Märkimisväärne on see, et meelelahutusliku ja problematiseeriva kajastuse vahe on kahel viimasel aastal palju suuremaks kasvanud, kui mida see oli kahe esimese aasta näitel.

Joonis 3. Meelelahutusliku ja problematiseeriva kajastuse ajaline võrdlus.

*N=267, puuduvad kohalike väljaannete rubriik ning ilma rubriigita artiklid

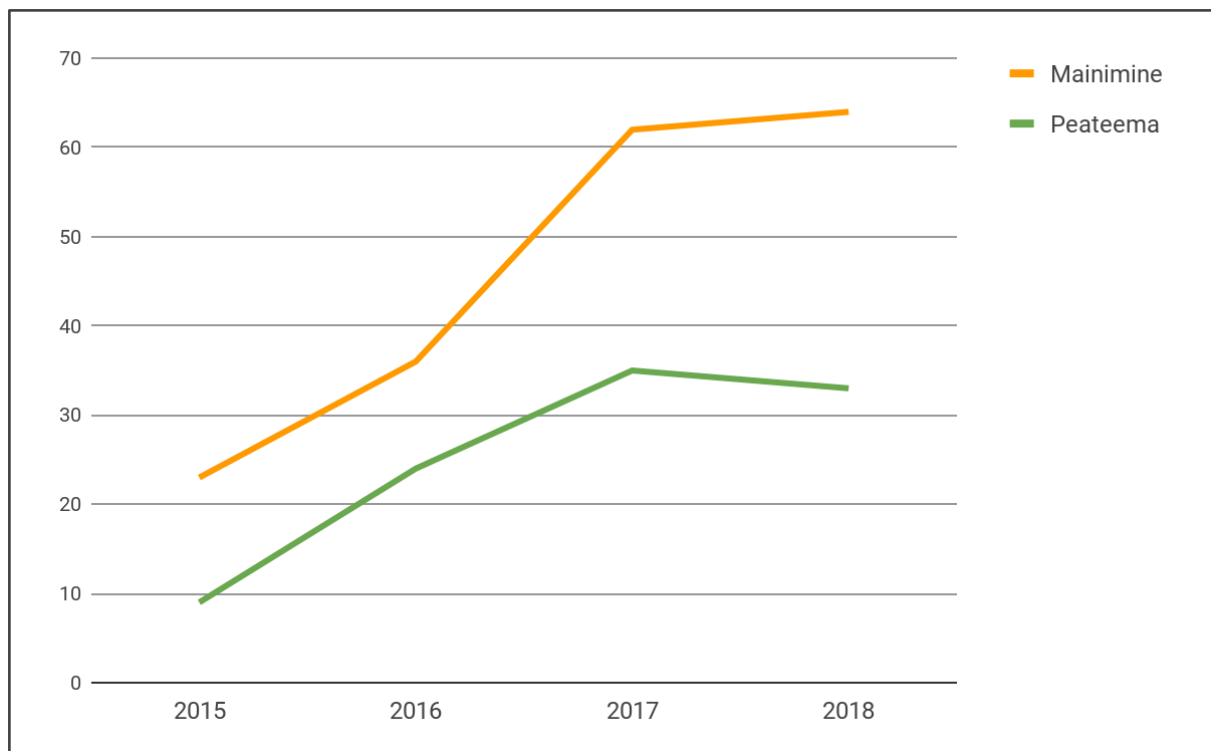
Teiselt poolt žanrite lõikes on uudistel kõige suurem osakaal (34%), mis tuleneb suuresti pehmete ja kõvade uudiste kooskäsitlemisest. Lisaks artiklitest 22% on arvamused ja 21% intervjuud ning teistel žanritel on väiksemad osakaalud (5% ja vähem). Vaadates rubriike ja žanre koos, saab järeldada, et suur osa uudistest on avaldatud meelelahutuslikes rubriikides või alaväljaannetes. Ajalise muutuse analüüsimiseks grupeerisin žanrid veel omakorda neljaks laiemaks rühmaks: uudislikud (uudised ja reportaažid), intervjuud, arvamust sisaldavad ja meelelahutuslikud (portreelood, retseptid, reklaamid, arvustused, soovitusel ja „muud”). Joonisel 4 on kujutatud nende laiemate žanrite ajaline esinemine ning on näha läbivalt tõusvat trendi, mis aga viimasel aastal pigem kahaneb. Intervjuu žanr on ainuke, mis konstantselt tõuseb ning huvitaval kombel on tõus eriti märgatav just viimasel aastal, samas kui uudiste esinemine järsult langeb.

Joonis 4. Suuremate žanrigruppide aegread.

3.1.2 Artiklite teemad ja tegelased

Kogu valimist (N=286) on 101 artiklis peateemaks veganlus ning 185 artiklis mainitakse seda möödammines või teema pole otseselt veganlusega seotud. Viimase kahe vaatluse all oleva aasta jooksul on veganluse peateemana käsitlemine suuresti vähenenud suhtes mainimiste sagedusega (vt joonis 5). Kui trend veganlust kajastada artikli peateemana on aastatel 2015-2017 olnud tõusev, siis 2018. aastal on nende artiklite arv vähenenud.

Joonis 5. Veganluse peateema ja mainimise artiklid aastate võrdluses.

Kuna analüüsi käigus esines 32 erinevat juhtu, kus artiklis veganlusega seotud teema määramine oli keeruline, märkisin teemasid ühe asemel kaks. Seega kokkuvõttes 101 artiklis on peateemaks veganlus ja erinevaid veganlusega seotud peateemasid esineb kokku 123 korral. Möödaminnes mainitakse veganlust 185 artiklis ning nende peale kokku on märgitud 195 teemat. Tabelis 1 on esitatud veganlust mainivate artiklite jaotus teemade lõikes.

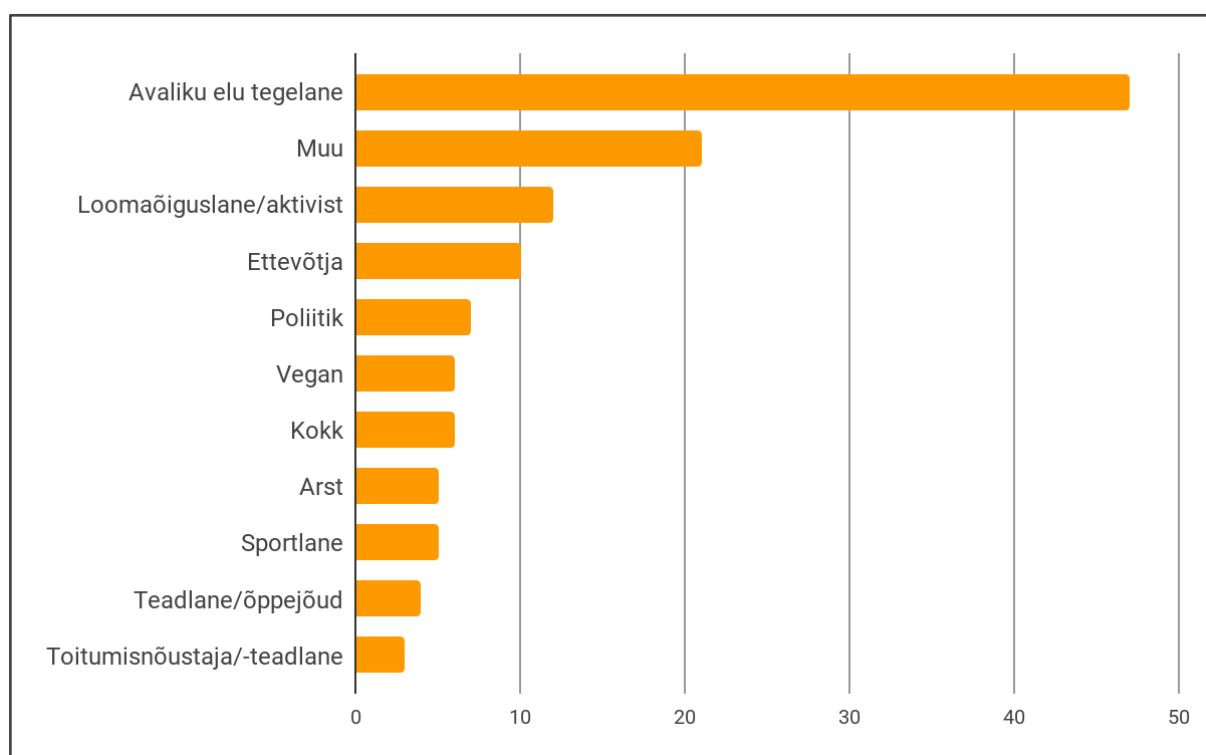
Artiklites, mille peateema on mingil moel seotud veganlusega, on suurim osakaal toidu ja toitumise teemal (16%). Seega kõige rohkem on veganlust käsitletud toidu, toitumise ning vegan restoranide ja kohvikute kontekstis. Teiseks enim on veganlusest kõneletud kui laiemalt maailmavaatest ja eluviisist (8%). Lisaks on 5% artiklitest kõneletud peateemana veganluse tervisemõjudest. Möödaminnes veganlust mainivad artiklid on valimis suuremas osakaalus (61%) ja nagu peateemadegi puhul, on kõige sagedasemaks kontekstiks toit ja toitumine (22%). Teiseks sagedamini on teemaks olnud kellegi (kas inimese või teise looma) staatus veganina – keegi kas on, võiks olla või ei ole vegan (17%). Võrreldes peateemadega on veganlust kui maailmavaadet mainitud natuke vähem, vaid 5% artiklitest.

Tabel 1. Veganlust mainivate artiklite jaotus teemade lõikes.

Teema nimetus	Artiklite arv
1. Vegan toit ja toitumine	16%
2. Veganluse tervisemõjud	5%
3. Loomaõigused	2%
3.1 Loomaõigusorganisatsiooni/Eesti Vegan Seltsiga seostuv	2%
4. Veganite õigused	1%
4.1 Loomaõigusorganisatsiooni /vegan seltsiga seostuv	1%
5. Veganlusega seotud üritus	1%
6. Veganlus kui maailmavaade	8%
7. Veganaktivism	2%
8. Veganlus ja kliimakriis/keskkond	1%
9. Teema pole otseselt veganlusega seotud, mainitud möödaminnes	61%
9.1 Keegi on/võiks olla/ei ole vegan	17%
9.2 Keegi toitub/ei toitu täistaimseltselt, toit on/ei ole vegan	22%
9.3 Toidukoht/kohvik on vegan	3%
9.4 Loomaõigusorganisatsiooni/Eesti Vegan Seltsiga seostuv	1%
9.5 Asi/ese on/ei ole vegan	6%
9.6 Mainitakse veganlust kui maailmavaadet	5%
9.7 Viidatakse veganitele kui grupile/nende käitumisele	6%
9.8 Veganite veebifoorum/ Facebook'i grupp	1%
9.9 Veganluse tervisemõjud	1%
10. Muu	4%
Kokku	100%*

*N=318 (32 juhul ei esinenud ühte selget teemat, mille raames veganlusest kõneldi, ja nendel juhtudel märgiti kaks peamist teemat)

Tegelasi on artiklites kokku märgitud 128, kuid siinkohal tuleb märkida, et mõnel juhul on mitu sama valdkonna tegelast koondatud üheks tegelasgrupiks. Seega 111 artiklis on vähemalt üks ning 17 artiklis kaks või enam tegelast. Jooniselt 6 on näha, et avaliku elu tegelased (kirjanikud, muusikud, blogijad jne) on selgesti kõige sagedasemad kõnealused. Kategooria „muu” võtab suurel määral kokku artikli teema seisukohast olulised inimesed, kellele on viidatud või keda on intervjueeritud. Näiteks artiklis klooridioksiidi grupeeringu kohta oli üheks tegelaseks gaasi propageerija ning artiklis *Facebook*’i feministliku grupi „Virginia Woolf sind ei kardad!” kohta tegelasteks kokkuvõtlikult feministid.

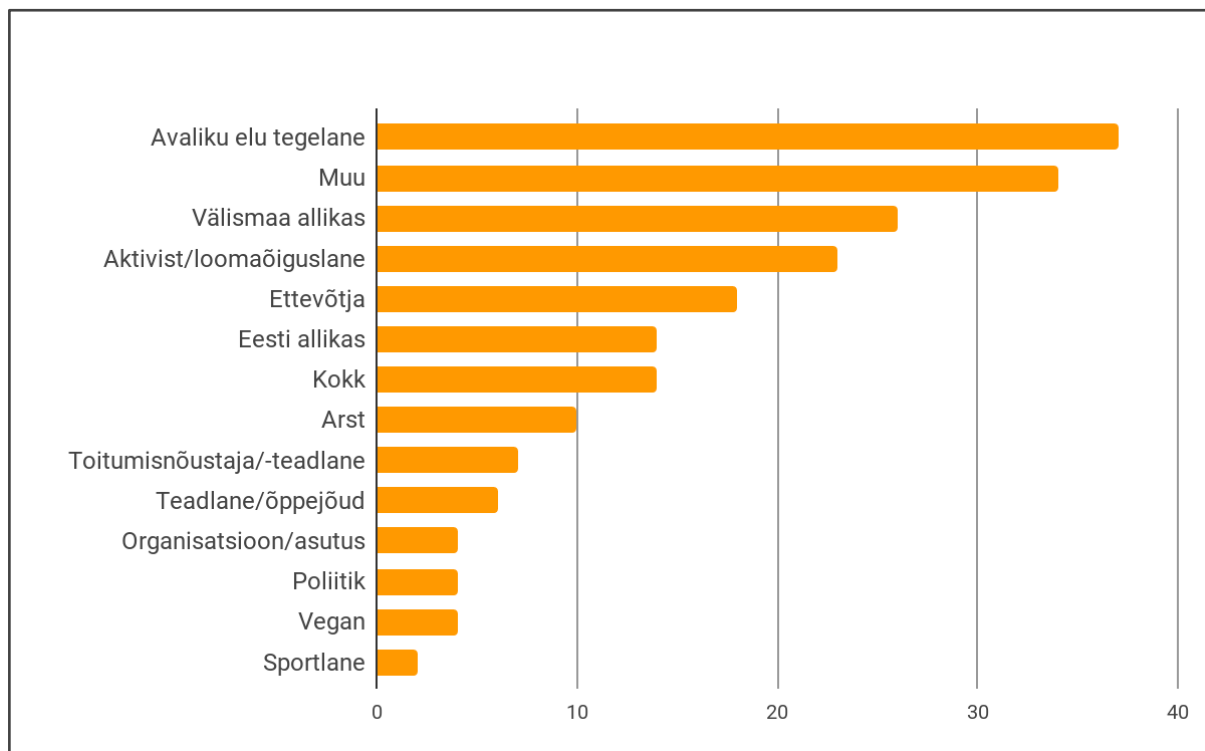

Joonis 6. Tegelaste esinemissagedus veganlust mainivates artiklites.

3.1.3 Artiklite allikad

Artikli autori staatus oli võimalik tuvastada kokku 226 artikli puhul, 42 artikli korral autorit ei olnud märgitud ja 18 artikli puhul staatust ei olnud võimalik tuvastada. Väljaande autoreid on kokku 179, muid 11, kolumniste 10, avaliku elu tegelasi 10, aktiviste ja loomaõiguslasi 6, teadlaseid/õppejõude 5, toitumisnõustajaid/-teadlasi 2, ettevõtjaid 2 ja poliitikuid 1. Artiklite allikaid on kokku 203 ja sarnaselt tegelaste jaotusega on ka allikatena kasutatud palju avaliku elu tegelasi (vt joonis 7). „Muu” kategooria võtab taas kokku artikli teema seisukohast olulised

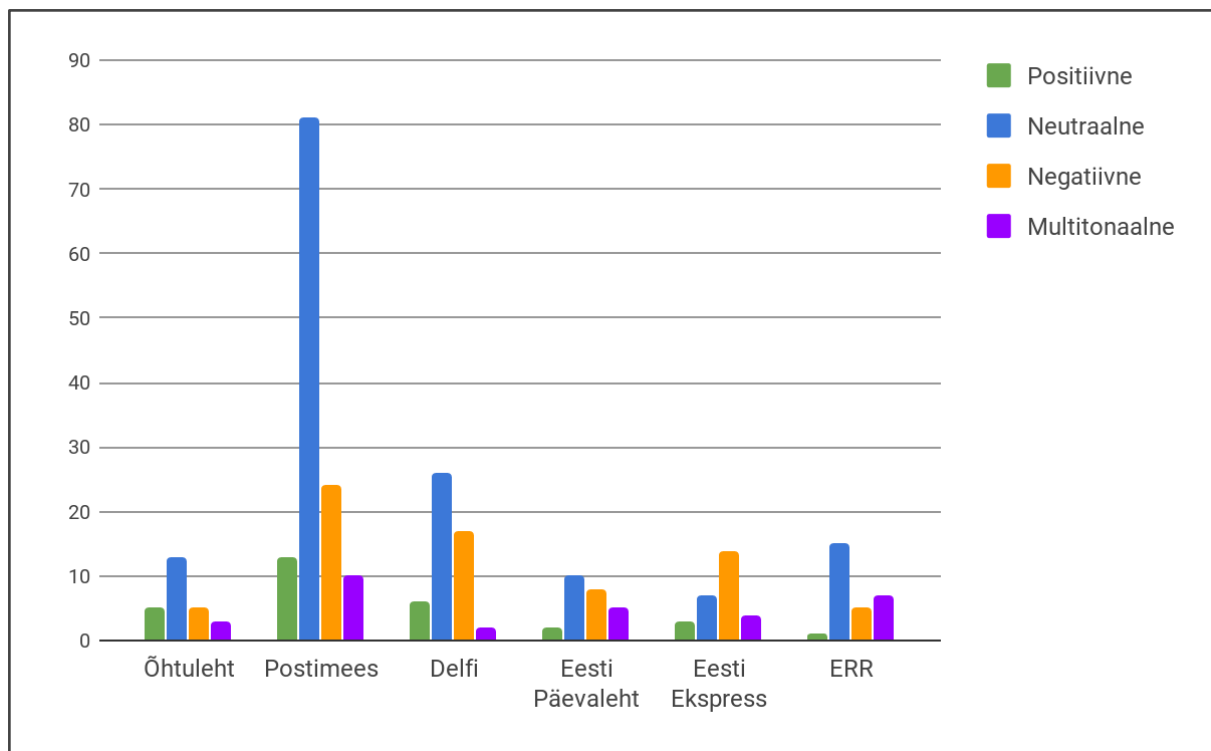
inimesed, näiteks spetsiifilise valdkonna esindaja või spetsialisti (nt prokurör või suhtekspert). Kolmandaks sagedamaks allikaks on välismaa veebiväljaanded ja ajakirjad, mis viitab sellele, et Eestis veganluse kontekstis saab palju kajastust välismaa meedias esinenud teemad.

Joonis 7. Allikate esinemissagedus veganlust mainivates artiklites.

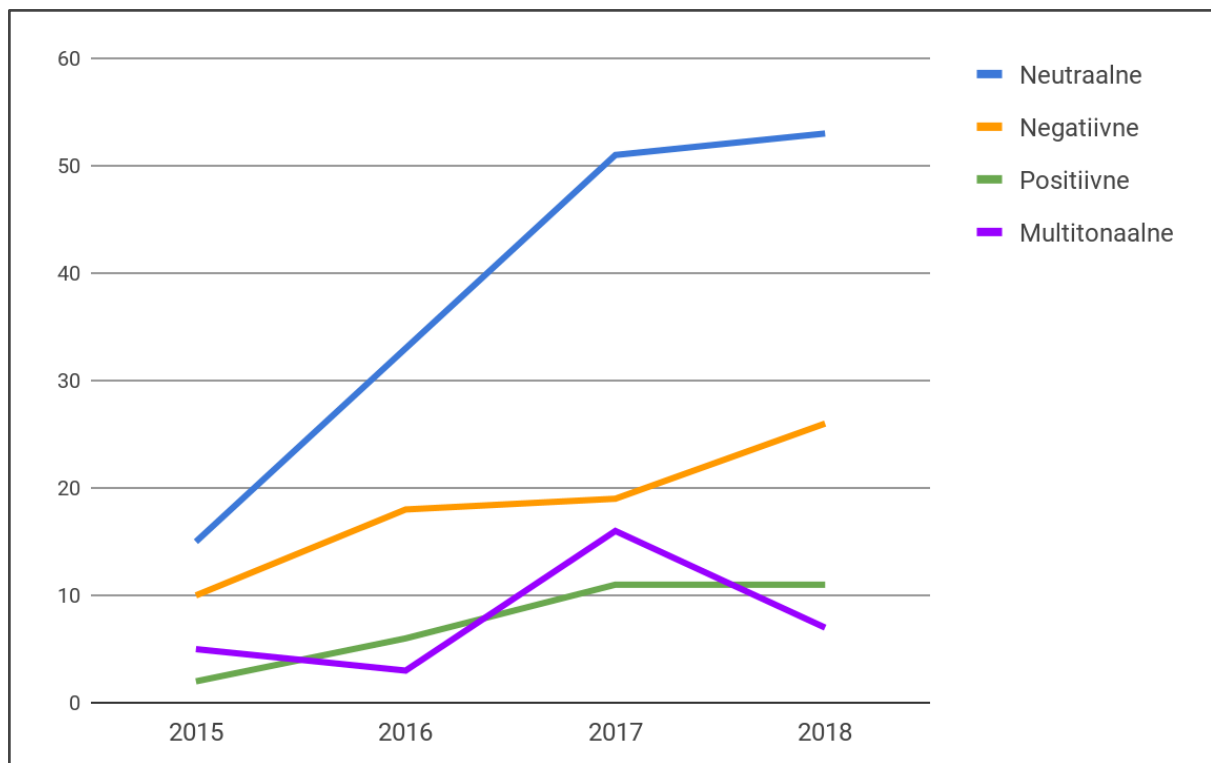
3.1.4 Artiklite toon veganluse suhtes

Joonisel 8 on esitatud artiklite jaotus tonaalsuse ja väljaannete lõikes. Kodeeritud artiklitest 30 esitab veganlust positiivse tooniga, 152 neutraalse ja 73 negatiivse tonaalsusega. Lisaks 31 artiklis esineb multitonaalsust, ehk nii positiivset kui ka negatiivset tooni. Eesti Ekspress paistab silma negatiivsete kajastuste suure osakaaluga, samas kui teiste väljaannete sagedaim toon on neutraalne. Kokkuvõttes esitati veganlust negatiivses toonis 26% artiklitest ning Delfi, Eesti Päevaleht ja Eesti Ekspress ületavad keskmise, kajastades veganlust negatiivse tooniga üle neljandiku oma avaldatud artiklite puhul.

Joonis 8. Artiklite tonaalsus väljaannete lõikes.

Joonisel 9 on kujutatud tonaalsuste muutust ajas. Positiivse, neutraalse ja negatiivse tonaalsuse trend on läbivalt kasvav, kuid multitonaalsuse muutus ajas on hüppelisem. Aasta 2017 märgib suuremat multitonaalse kajastuse tõusu, ehk positiivse ja negatiivse tonaalsuse esinemist samas artiklis, mis langeb 2018 aastal jälle lähemale 2016 aasta taset.

Joonis 9. Artiklite tonaalsuste muutus ajas.

3.2 Diskursusanalüüsi tulemused

Diskursusanalüüsi tulemusena eristasin kuut eri diskursust, mis analüüsitud artiklites veganluse kohta esinevad. Diskursuseid eristasin veganluse kujutamise konteksti, kirjelduse, näidete, tonaalsuse ja esitatud argumentide alusel. Enamjaolt eristusid diskursused selgesti, kuid suuremas osas artiklites oli esindatud rohkem kui üks diskursus. Viieteistkümnest analüüsitud artiklist neliteist mahtus eristatud kuue diskursuse alla. Üks ülejäänud artikkel (DE3) ei moodustanud omaette diskursust ning seda ei saanud ka teiste alla paigutada. Kuigi analüüsi otstarbeks on diskursuste eristamine vajalik, on nende vahel ka tähtsaid seoseid, mida märgin jooksvalt. Järgnevalt on diskursused lahti seletatud, alustades kolmest veganlust kritiseerivast diskursusest ning lõpetades kolme veganlust toetava diskursusega. Artiklitele viitan läbivalt koodidega, mis on märgitud valimi loetelus (vt lisa 2).

3.2.1 Veganlus kui ühiskondlikule normile vastandumine

Viieteistkümnest artiklist kuues tuuakse esile, kuidas veganlus vastandub ühiskondlikule normile tarbida loomseid tooteid ja on isegi äärmuslik. See tähendab, et kuna veganid väldivad loomseid tooteid, mille tarbimist nähakse hetkel Lääne ühiskondades kui millegi normaalse, loomuliku ja vajalikuna (Joy, 2010), näevad mitteveganid nende käitumist ebanormaalsena ja isegi ekstreemsena. Näiteks nendib Õhtulehe kolumnist, et maailm on „hulluks läinud”, sest „lasteaed peab tarvitusele võtma vegan-menüü” ja seega on lasteaia „äärmuslikuks” mindud (ÕL1). Taimset toitumist ei nähta kui alternatiivset, veendumustest tulenevat toitumisviisi, vaid kui midagi imelikku ja ebavajalikku. Ka juhul, mil veganlust käsitletakse neutraalsel toonil, toob loo autoriks olev Oregoni ülikooli õppejõud esile, et „...*enamikul inimestel on ebatavaliselt kindlameelne seisukoht nende toiduäärmuslaste suhtes, olgu see siis nii- või naapidine*” (PM1).

Vastandumine ühiskondlikule normile on veganluse veendumusse ka nii-öelda sisse kirjutatud, sest see eeldab, et paljud tööstusharud ja inimeste tarbimisharjumused peaksid muutuma. Küsimus ei ole ainult indiviidi käitumises vaid terves ühiskonnakorralduses. Juhul kui individ ei käitu vastavalt ühiskondlikule normile, võivad tal tekkida raskused, sest ühiskonnakorralduses ei ole sellise käitumis- või tarbimisviisiga tingimata arvestatud. Näiteks loomaõigusorganisatsiooni „Nähtamatud Loomad” president arvab, et veganluse rakendamine on „...*raske, kuna elame ühiskonnas, kus loomsete toodete tarvitamine on tugev norm*” (ERR3). Seega igapäevaelu lahutamatu osi, nagu näiteks poest toidu ostmist, võidakse veganite poolt kogeda raskena, sest taimsete alternatiividega ei olda arvestatud:

Loomaõiguste liikumise laiem üleskutse ühiskonnale eeldab praegustelt tootmisviisidelt väga suurt muutust. Loomi kasutatakse ju toiduainetööstuses ja kosmeetikatoodete koostisosadest kuni meelelahutuseni välja, nende kasutamine (tihti ka otsese eesmärgiga neid tappa, hankimaks mõnda tapasaadust) on ühiskonnakorraldusse tugevalt sisse kirjutatud. (ERR3)

Ühiskondlikule normile vastandumise diskursuses kujutatakse veganlust normaalsusest hálbiva eluviisina, isegi millegi ebaloomulikuna. Kuigi selle diskursuse kandjad on põhiliselt kriitiliselt hállestatud, on esindatud ka loomaõiguslaste ja veganaktivistide hálled, mis esitavad normile vastandumist olemusliku ja seega positiivse osana veganlusest.

3.2.2 Veganid kui tüütu ja agressiivne sotsiaalne grupp

Tüütu, ärritava ja agressiivse ühiskonnagrupi diskursuse kaudu kujutatakse veganeid viies artiklis kui ühtset gruppi, kellele üldistatakse erinevaid halbu omadusi. Aeg-ajalt on artiklites keskendunud konkreetsetele käitumisviisidele, nagu järgnevas, kolumnisti poolt kirjutatud näites:

.. väike, aga ülimalt häälekas vähemus võtab igal pool agressiivselt sõna ja taob niikaua trummi, et hakkab seda, mida räägib, ise ka uskuma. Ma pisut pelgan, et kui seda veganluse trummi väga pikalt taguda, siis hakkab ka avalik arvamus muutuma. Ole pidevalt pildis ja eetris, ja küll siis jääb enamik inimesi lõpuks sind uskuma. .. Agressiivsus on edu pant. (ÕLI)

Viimases katkendis vihjatakse lisaks sellele, et veganid jäävad oma tõde uskuma alles pikalt seda korrates ning seekaudu alavääristatakse veganlust kui veendumust. Teises näites on toimetaja kirjutatud artikli pealkirjaks „VIHAKÕNE | Veganlus on hullem kui egiptlaste nuhtlus” (EE1), mis esindab äärmiselt agressiivset suhtumist veganlusse ja võrdleb seda suure viletsusega. Samas artiklis viidatakse veganile kui vihasele „lõugajale”, kellest on võimatu lahti saada ning kes ajab igal võimalusel „londi püsti ja pasundab täiest kõrist, kuidas tema on ainuke, kes planeedist hoolib” (EE1). Veganite kui ärritust tekitava grupiga ei piirdu käsitus ainult negatiivse tonaalsusega artiklites, vaid ka neutraalsemas võtmes tuuakse esile, et veganid suudavad tekitada palju ärritust. Nähtusele pakutakse õppejõu poolt ka seletus, mis seob veganluse hukkamõistmise eelpool käsitletud ühiskondlikule normile vastandumise diskursusega:

Ürgajast saadik oleme kaldunud vaistlikult umbusaldama inimesi, kes käituvad oluliselt teistmoodi, ja kuna veganlus käib risti vastupidi sellele, kuidas me tüüpiliselt toitu suhtume, siis tunduvad veganid ohuna. (PMI)

Veganlust käsitletakse segatoidulise lugeja poolt halva omadusena, mis võib saada takistuseks inimsuhetele: „Kahju, muidu olid väga toredad naised” (DE1). Seda tehes taandatakse veganlus ainult dieediks või toitumisviisiks ja samas vihjatakse, et segatoidulised on veganitest sallivamad: „Ma ei tea ühtki segatoidulist, keda ainult söömine oleks lahku viinud” (DE1). Veganeid käsitletakse ka kui grupina, kes negatiivses võtmes „mõtlevad üle”. Täistaimset

toitumisviisi esitatakse kui ajakulukat ning suurt mõttetööd vajavat tegevust, mis võib toimetaja arusaama järgi isegi kujutada ohtu söömishäire kujunemiseks:

Nähes seda, kui kaugele annab minna ja kui palju selle teema puhul on võimalik üle mõelda, siis loodan vaid, et inimesed oskavad ortoreksiast hoiduda ja iga hinna eest loomset vältides omal juhet kokku ei aja. (PM4)

Diskursuse kõneisikuteks on õppejõud, väljaannete toimetajad, kolumnist ja lugeja – veganite ja loomaõiguslaste hääled on siinkohal puudu. Diskursuse puhul on märkimisväärne, et mõnel juhul üldistatakse veganite omadusi või käitumisviise üksikute kokkupuudete põhjal suuremale, väga heterogeensele grupile. Selline diskursus taastoodab eelarvamusi ja stereotüüpe ning on seega ühenduses diskrimineerimise diskursusega, mida käsitlen kõige viimasena.

3.2.3 Veganlus kui „ebaloomulik” ja „piirav” toitumisviis

Neljas artiklis esitatakse veganlust ebaloomuliku toitumisviisina, nagu näiteks nendib üks autor, tuginedes oma ametialasele positsioonile: „*Bioloogina tean hästi, et inimene on segatoiduline loom*“ (PM2). Sellega vihjatakse, et on teaduslikult kinnitatud, et segatoitumine on loomulik ning täistaimetoitlus pole inimestele lihtsalt füsioloogiliselt loodud. Ebaloomulikuks teeb täistaimetoitluse kolumnisti arvates asjaolu, et „*Osavad maitsesegajad leiavad kõikidele mittetaimsetele toiduainetele välismaised aseaine, olgu see soja või kookospiim või mõni veel eksootilisem kört*” (ÕL1). Isegi juhul, kus kaasaegsele lihatööstusele ja liha tarbimise määrale esitatakse kriitikat, lähtutakse toimetaja poolt eeldusest, et „*Kui saaks seda teha [loomset toitu tarbida] mõistlikus koguses ja loomulikumalt, oleks kõigi elu parem ja inimesed tervemad*” (PM4). Lisaks käsitletakse samas artiklis veganlust kui piiravat, reeglitega toitumisviisi, mille puhul veendumusest tulenev maailmavaade taandatakse dieedile: „*Kuigi ma olen tublisti reeglitest kinni pidanud .. siis ootan ikkagi juba kuu lõppu ja olen toidule mõtlemisest tüdinanud*” (PM4).

Ebaloomulikkusele ja piiratusele lisaks kujutatakse veganlust toimetaja poolt kui toitumisviisi, mis ei ole tervise seisukohalt parim valik: „*... veganlus ei pruugi tervisele hästi mõjuda, sest inimene peab sööma mitmekülgselt ja pole toitu, mis oleks teistest halvem*” (PM4). Selle

väitega viidatakse asjaolule, et loomne ja taimne toit on samaväärsed ning inimesel on vaja mõlemat tarbida, et toidulaud jääks mitmekesiseks ning seega tervislikuks.

Ebaloomuliku ja piirava toitumisviisi diskursusest eristub veel omakorda veganitest vanemate laste tervises seisundi kontekst. Ühes Õhtulehe kolumnisti artiklis kajastati teemat kui tõsisest probleemist ning kahes veganite kirjutatud artiklis mainiti sama teemat, esitades vastuargumente. Selles aladiskursuses (mis tuli välja ka normile vastandumise diskursuses) esitatakse lapsi kui veganitest vanemate ohvreid, kellele surutakse täistaimset toitumisviisi peale. Lasteaedade vegan-menüüde teemal arvab kolumnist järgnevalt:

Aga milles lapsed süüdi on? Kas otsus hakata taimetoitlaseks, valida usku või minna mehele ei peaks jääma sellesse aega, kus inimene hakkab juba maailmas toimuvast aru saama ja suudab ise oma tegudest aru saada ja tagajärgede eest vastutada? (ÕL1).

Tõstsin aladiskursuse esile selle tõttu, et see tundub olevat laiem diskussiooni teema meedias, mille arutamisel osalevad nii segasööjad kui ka veganid. Laiem diskursus ebaloomulikust ja piiravast toitumisviisist kujutab veganlust kokkuvõttes halvema toitumisviisina kui normaalseks peetud omnivooride toitumist.

3.2.4 Vegan toit kui maitsev ja tervislik

Maitsva ja tervisliku toidu diskursus esineb seitsmes vaatluse all olevates artiklis ja on seega eristatud diskursustest kõige sagedamini esinev. Nagu tuli välja ka kontentanalüüsi tulemustest, veganluse kontekstis räägitakse palju toidust. Diskursusanalüüsi põhjal on arvamusartiklites toidu kajastamine suures osas positiivne. Vegan-väljakutses osalev loo autor avab oma arusaama vegan toidu kohta järgnevalt:

Kui mul oleks ettekujutus, et veganid söövad ainult kapsasalatit, porgandiliiste ja otse pakist maitsetut tofut, poleks ma selle elustiili proovimist kaalunudki. Aga olen juba mõnda aega jälginud veganblogisid ja imetlenud, kui häid ja mõnusaid asju nad teevad.
(PM5)

Eelnevas tsitaadis viidatakse samuti levinud eelarvamusele, et vegan toit on maitsetu ning ühekülgne. Tofut käsitletakse tihti kui stereotüüpse vegan toiduna, mis on „maitsetu” ja seega kui selle „askeetliku dieedi” kulminatsioon. Sellele stereotüübile vaieldakse vastu teisteski artiklites. Näiteks Eesti Vegan Seltsi liige rõhutab, et „Täisteraviljatooted, köögi- ja puuviljad, kaunviljad ning pähklid ja seemned annavad võimaluse väga mitmekülgseks, tervislikuks ning maitsvaks toitumiseks” (EPL1). Lisaks kommenteerib veganaktivist riiklikke toitumissoovitusi, mis kinnitavad veganluse tervislikkust: „Sel aastal avaldati Soomes uued *peredele mõeldud toitumissoovitused, kus vegantoitumine on samuti igas eas inimestele sobilikuks tunnistatud*” (PM6). Rõhutades igas eas sobilikkust viidatakse arutelule meedias selle üle, kas täistaimne toitumisviis on sobilik lastele. Kuigi üldiselt nähakse veganlust veendumusest tuleneva maailmavaatena, tõstetakse täistaimse toidu tervislikkus õppejõu poolt isegi veganluse keskmesse:

Veganite esmane eesmärk on tervislik toitumine. Kümnest ameeriklasest kuus tahab, et nende toit oleks tervislikum, ja uuringud on näidanud, et taimetoit seostub väiksema südamehaiguste, teatavate vähiliikide ja II tüüpi diabeedi ohuga. (PM1)

Eelneva tsitaadiga väidetakse, et taimetoit mõjutab tervist positiivselt ning kuna paljud inimesed tahavad olla terved ja toituda tervislikumalt, sobib vegan toit hästi ka neile. Positiivse toidu diskursuses on esil nii elustiili aspektid kui ka eetilised argumendid, mis toitumisviisi aluseks on.

3.2.5 Veganlus kui moraalselt põhjendatud ja eetiline tegevus

Veganluse kui moraalselt põhjendatud ja eetilise tegevuse diskursus esineb kuues artiklis ning see kujutab veganlust kui kaastunde ja vägivallatuse igapäevast praktiseerimist, mille põhjuseks on vegan lugeja sõnul armastus loomade vastu ja nende söömise „*ebaeetilisus*” (DE2). Veganitele viidatakse kui „*kõrge eetilise kandjatele*” (PM1) ja veganlust kujutatakse kui millegi „hea tegemisena” ning võrreldakse teiste altruistlike tegudega:

Tõepoolest, ma ei võta kodutuid enda juurde elama ja ma ei anneta kogu edaspidist sissetulekut heategevuseks, aga vähemalt püüan midagi teha. (PM5)

Diskursuse peamised kõneisikud on veganid ja loomaõiguslased ise ning veganluse moraalsust käsitletakse kui iseenesest mõistetavat fakti, millest kõik ühiskonnaliikmed ei ole lihtsalt veel aru saanud. Sellest tulenevalt peavad veganid jääma oma põhjendatud uskumusele truuks ja ootama, kuni ülejäänud ühiskond järele jõuab. Samas kujutatakse veganiks hakkamist veganaktivisti poolt õige otsusena, millest ei kavatseta loobuda: „*Veganiks hakkamine on vaieldamatult üks parimaid otsuseid mu elus, ..*” (EPL1). Nagu teistegi filosoofiliste veendumustega, on loogiline, et kui oma maailmavaade on kooskõlas moraalitunnetusega ja tähtsamate väärtustega, nähakse vastuvõetamatuna sellest loobumist. Moraalset aspekti avatakse näiteks loomaõiguslase poolt järgnevalt: „*...veganlus on tänapäeva ühiskonnas moraalsest vaatevinklist igati põhjendatud, mõistlik ja vajalik lähenemine..*” (ERR3).

3.2.6 Veganlus kui diskrimineerimise alus

Neljas artiklis esinenud diskursusega kujutatakse veganeid kui diskrimineeritud gruppi, kelle suhtes on ühiskonnal palju vale- ja eelarvamusi. Üks vegan lugeja avaldas oma pessimistlikku suhtumist veganluse marginaliseeritusse ja tõi võrdluse rassi alusel diskrimineeritud grupiga: „*Enne hakkavad Eesti inimesed rassismi vastasteks, kui nad veganeid aktsepteerima hakkavad*” (DE2). Näitega kõrvutatakse veganeid teise marginaliseeritud ühiskonnagrupiga, kes samamoodi kogeb ühiskondlikul tasandil halvustamist, eelarvamusi ja diskrimineerimist. Konkreetsete eelarvamuste kohta tuuakse samas artiklis näiteid:

Ma olen vegan, seetähendab ju paljude arvates kohe, et tahan enesetappu teha. Olen lihtsameelne loll, kes läheb erinevate trendidega kaasa ja kohe kindlasti pean ennast teistest paremaks. (DE2)

Diskrimineerimise ja eelarvamuste puhul pole tegemist lihtsalt üldise ühiskondliku suhtumisega, vaid tuuakse ka spetsiifilistest valdkondadest näiteid. Veganid kogevad diskrimineerimist arstide, meedia, tööandjate ja isegi sõprade poolt. Õppejõu kirjutatud artiklis diskrimineerimist tõestatakse ka viidates teadusuuringu tulemustele:

Kolmest kaks veganit peab taluma diskrimineerimist päevast päeva, neljast üks on kaotanud sõpru pärast seda, kui on veganlusega « kapist » välja tulnud, iga kümnes aga usub, et just veganlus on läinud talle maksma töökoha.” (PM1)

Samuti varem negatiivse toitumisviisi diskursuse all esile tulnud laste toitumise teema esineb ka diskrimineerimise aluse diskursuses, nagu Eesti Vegan Seltsi juhatuse liige kirjutab:

Vale toitumise või alatoitumise all kannatab väga palju inimesi ja kahjuks ka väga palju lapsi, kuid millegipärast jõuavad meediasse sellised lood peamiselt vaid siis, kui seeläbi saab mõnda väiksemasse gruppi kuuluvaid inimesi, nende veendumusi ja toitumisviisi halvustada. Selline suhtumine on vaenu õhutav ja diskrimineeriv. (PM6)

Esimesena käsitletud ühiskondlikule normile vastandumise diskursus vastandub mingil määral käesoleva alapeatüki diskrimineerimise aluse diskursusele. Need mõlemad diskursused käsitlevad osaliselt veganluse marginaliseeritust ühiskonnas, esimene olemusliku veendumuse aspektina ja teine ühiskonna suhtumise kaudu.

4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Käesolevas peatükis vastan tulemuste alusel uurimisküsimustele ja toetun samas teoreetilistele lähtekohtadele. Järeldused esitan uurimisküsimuste kaupa. Peatüki lõpus esitan ettepanekuid, kuidas teemat tulevikus edasi uurida ja milliseid aspekte veel analüüsida.

1) Kas veganlusest kõnelemine on antud ajavahemikus sagenenud?

Aastatel 2015-2018 on veganlusest kõnelemine tõepoolest sagenenud. Töö käigus analüüsitud aastate jooksul on näha meediakajastuste tõusvat trendi, mis toetab tähelepanekut Eestis toimunud veganbuumist (Aavik, 2019). Esimese kolme aasta jooksul mainimised kolmekordistusi ning jäid seejärel samale tasemele. Veganlusest kõnelemise sagenenemist seletab nähtuse populaarsuse kasv ja seega laiema publiku teadlikkus sellest, mida veganlus üldse tähendab. Teemat kajastatakse, sest see on päevakajaline ja huvitab lugejaid. Kuna viimasel analüüsitud aastal ei olnud näha jätkuvat kajastuste arvu tõusu, on põhjust spekuloida, kas veganluse uudsus on nii-öelda möödunud ning seega ka mainimised veebiväljaannetes jäävad samale tasemele.

2) Millistes väljaannetes ja rubriikides veganlust käsitletakse?

Kõige rohkem käsitletakse veganlust Postimehes, mis tuleneb ilmselt sellest, et väljaanne avaldab rohkem artikleid võrreldes teiste analüüsitud väljaannetega. Üle pooled artiklitest on avaldatud meelelahutuslikes rubriikides ja sellest saab järeldada, et veganlust kajastatakse väga sagedasti meelelahutuslikel eesmärkidel. Lisaks viimasel kahel analüüsitud aastal meelelahutuslike kajastuste suhe problematiseerivate kajastustega kasvas märkimisväärselt. Selle põhjal saab spekuloida, kas veganluse kajastus on viimastel aastatel normaliseerunud, pakkudes vähem kõneainet uudistele, arvamugudele ja teaduskajastustele. Žanritest kõige sagedamini esinevad uudised, arvamused ja intervjuud ning vaadates rubriike ja žanre koos, saab järeldada, et paljud veganteemalised uudised avaldati meelelahutuslikes rubriikides. Sellest saab omakorda järeldada, et enamasti ei käsitleta veganlust kui päevakajalist „probleemi”, vaid pigem kui elustiili. Kuna veganlus on siiski eelkõige sotsiaalse õigluse liikumine, mille peamine tähendus seondub eetikaga, ei ühti meelelahutuslikel eesmärkidel ja elustiilina kujutamine veganite ja veganliikumise enda versiooniga veganlusest. Elustiilina

kujutamine annab mõista, et veganlus on inimese isiklik valik, põnev ja trendikas eluviis ning mitte poliitiline küsimus.

3) Milliste teemade kontekstis veganlusest kõneldakse?

Teemade puhul oli ülekaalukalt rohkem artikleid, mille peateemaks polnud veganlus, vaid seda mainiti lühidalt või ainult möödaminnes. See tendents näitab veganluse normaliseerumist ja päevakajalisust. Kui artikli autor otsustab tuua veganluse näitena või iseloomustusena mingi inimese või toidu kohta, viitab see esiteks sellele, et ta eeldab lugejatelt mõiste tundmist ja teiseks sellele, et lugejaid huvitab teada, kas miski või keegi on vegan. Lisaks toidu kontekstile märgitigi möödaminnes tihti, et keegi kas on, võiks olla või ei ole vegan.

Kõige rohkem kõneldi veganlusest toidu ja toitumise kontekstis, sõltumata sellest, kas veganlus on artikli peateema või mainitakse seda möödaminnes. Keskendudes veganluse puhul vaid toidule, taandatakse veganlus pelgaks dieediks või toitumisviisiks ning sünnib oht kaugeneda veganluse maailmavaate terviklikkusest, mis hõlmab endas ka muud kui toitumist. Rääkides veganlusest kui vaid toitumisviisist võiks kasutada parem mõistet täistaimetoitlus. Samas tuleb märkida, et suhteliselt lühikestes meediatekstides maailmavaated saavadki tihti lihtsustatud. Vastukaaluks toidu kontekstile on teiseks sagedasemaks peateemaks veganlus kui maailmavaade, mida saab pidada positiivseks nähtuseks, selle olles nii-öelda tõepärasem viis veganlust kajastada.

Tegelastest olid kõnealused suurel määral avaliku elu tegelased (N=47), mis viitab sellele, et meedia pöörab palju tähelepanu avaliku elu tegelastele ja kuulsustele ning ei huvitu niivõrd tavainimestest. Võrreldes avaliku elu tegelaste osakaalu veganitest ja loomaõiguslastest tegelastega (N=18), saab järeldada, et pigem on veganluse teemadel kajastatud mitteveganeid.

4) Kes on põhilised kõneisikud?

Autoriteks oli tuvastatutest 79% puhul väljaande oma ajakirjanik, reporter või toimetaja, mis iseenesest ei ole üllatav. Allikatest olid kõige enam esindatud avaliku elu tegelased ja kategooria „muu”. On märkimisväärne, et nii tegelaste kui ka allikate puhul moodustasid esindatud isikutest suure osa avaliku elu tegelased. See tähendab, et veganluse kontekstis on nii kõnealusena kui ka sõnavõtjana pildis avaliku elu tegelased. See on omamoodi üllatav, sest

ootasin eriti allikate puhul suuremat osakaalu veganite, loomaõiguslaste ja arstide kategooriates.

5) Millise tonaalsusega veganlust esitatakse?

Üle pooltes artiklites jäädakse tooni osas neutraalseks (N=152), kuid negatiivset tooni (N=73) esineb üle kahekordselt suhtes positiivsega (N=30). Ühelt poolt viitavad tulemused veganluse olevat neutraalne kõneaine, kuid teisalt negatiivse tooni osakaal annab põhjust spekuloida marginaliseerimise üle. Lisaks multitonaalne kategooria (N=31) näitab, et teema puhul on esindatud samaaegselt ka vastuolulised tonaalsused, ehk ühes artiklis tuuakse esile mitmesuguseid argumente või vaatepunkte. Võrreldes Cole'i ja Morgan'i (2011) 2007. aasta tulemustega Suurbritanniast, on veganluse kajastamine Eestis siiski oluliselt vähem negatiivne. Kindlasti mõjutab tulemust analüüsitud aastate suur ajavahe, kuid teisalt on veganlus ka Suurbritannias varem avalikus sfääris kajastust leidnud. Võrreldes positiivsete ja negatiivsete kajastuste suhet, tuleb siiski järeldada, et antud ajavahemikus on representeeritud veganlust palju suuremal määral negatiivselt. See tendents viitab veebiväljaannetes esinevatele eelarvamustele ja veganluse marginaliseerimisele, mis kinnitab ka teoorias leitud (Aavik, 2019; Cole ja Morgan, 2011; MacInnis ja Hodson, 2017).

6) Millised diskursused veganluse kohta esinevad ?

Kokkuvõttes esineb analüüsitud artiklites veganluse suhtes nii positiivseid kui ka negatiivseid diskursuseid, mis hõlmavad nii laiemaid ühiskondlikke teemasid, veganlust kui veendumust ning toitumist. Ühiskondlikul tasemel esitatakse veganlust normile vastandumise, diskrimineerimise aluse ja tüütu sotsiaalse grupi diskursuste näol. Esindatud on ka veganlust maailmavaate ja veendumusena käsitlev diskursus ning toitumise teema jaguneb positiivseks ja negatiivseks diskursuseks.

Diskursus veganlusest kui kehtivale ühiskondlikule normile vastandumisest on iseenesest loomulik viis nähtusest kõnelda, sest nagu tulemuste osas mainisin, on veganluse veendumusse see nii-öelda sisse kirjutatud, kuna liikumine nõuab ühiskonnakorralduselt suurt muutust. Teiselt poolt kaldutakse selle diskursuse raames ka kujutama veganlust äärmuslusena, mida võib pidada marginaliseeriva kõneviisina. Eraldi diskursuse moodustas ka veganluse käsitlemine diskrimineerimise alusena, mis kinnitab veganite vastu eelarvamuste esinemist

Eesti kontekstis ja mis on varem välja tulnud Ameerika Ühendriikide näitel (MacInnis ja Hodson, 2017). Samas võrreldi ühel näitel veganeid rassi alusel diskrimineeritud grupiga ning selles kontekstis on problemaatiline viidata veganitele marginaliseeritud grupina. Olles valdavalt keskklassi päritolu ja valged inimesed, on veganid Lääne ühiskondades privilegeeritud sotsiaalne grupp. Kriitilistes loomauuringutes ja veganuuringutes on see olnud oluliseks diskussiooni teemaks ning veganliikumist peamiselt valgete inimeste liikumisena on käsitletud kui tõsist probleemi (Harper, 2010; Polish, 2016).

Veel esines diskursus veganitest kui tüütust ja agressiivsest sotsiaalsest grupist, mis ühtib eelmise, diskrimineerimise diskursusega ja avab diskrimineerimist põhjustavaid eelarvamusi. Jääb lahtiseks, kas analüüsitud artiklites veganitele omastatud halvad omadused on mõjutatud veganite tegelikest erijoontest või autorite sisemistest enesekaitsemehhanismidest (Hennigan, 2015). Siiski viitab veganite negatiivne kajastamine Cole'i ja Morgan'i (2011) esitatud veganfoobia nähtusele, millega säilitatakse eksisteerivaid võimusuhteid.

Veganluse kui moraalselt põhjendatud ja eetilise tegevuse diskursus toetub veganlusele kui veendumusele. Kuigi saab öelda, et moraalitunnetus ja eetilisus on subjektiivsed hinnangud, on need ka veganluse põhitalad ning loomadega seotud motiivid (ingl k – *animal-related motives*) on kõige suurema kaaluga otsustades veganiks hakata (Janssen jt, 2016). Teiselt poolt kaks veganluse kui toitumisviisi diskursust on problemaatilised, sest need taandavad veganlust pelgalt toitumisele. Diskursuste esinemine on siiski arusaadav, sest toitumine on arvatavasti veganluse igapäevaselt kõige nähtavam osa ja seega ka diskussiooni tekitav teema. Veganlust kujutatamine ebaloosuliku ja piiravana toitumisviisina on siiski eelarvamusterohke diskursus. Veganluse tervisemõjusid on teaduslikult tõestatud ning mitmete riikide riiklikud toitumissoovitused kiidavad selle igas eluetapis heaks (Melina, Craig ja Levin, 2016). Positiivne diskursus toidu kohta on ilmselt ühelt poolt vastureaktsioon negatiivsele kajastusele ja teiselt poolt veenmise viis, et saada rohkem inimesi veganluse vastu huvitama.

Tulevikus tuleks veganlust Eesti kontekstis kindlasti edasi uurida, et mõista veel paremini, milline positsioon liikumisel ja selle osalistel peavoolu kultuuri suhtes on. Käesoleva töö tulemustest selgus, et analüüsitud aastatel kõneldi veganlusest kliimakriisi ja keskkonna teemadega seoses väga vähe (1%) ning kliimakriisi aktuaalsuse tõttu oleks huvitav uurida, kas see on alates aastast 2019 muutunud. Viidates eelpool mainitud privilegeerituse küsimusele oleks Eesti kontekstis oluline uurida ka venekeelse elanikkonna esindatust vegan liikumises.

Lisaks mõned diskursusanalüüsis esile kerkinud teemad, nagu diskussioon laste veganluse üle, vääriks sügavamat analüüsi.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärk oli saada üldpilt veganluse meediakuvandist Eesti põhilistes veebiväljaannetes ning seekaudu mõista paremini veganluse positsiooni meie ühiskonnas. Täpsemalt uurisin veganluse kuvandit Eesti peamiste meedia veebiväljaannete – Delfi, Postimehe, Õhtulehe, Eesti Ekspressi, Eesti Päevalehe ja ERR-i – artiklites aastatel 2015-2018. Antud ajavahemik sai valitud põhjusel, et selle jooksul on veganluse populaarsus Eestis oluliselt tõusnud. Uurimisküsimustele vastamiseks kasutasin meetoditena standardiseeritud kontentanalüüsi, et saada esinduslik ülevaade veganluse kajastamisest eelmainitud veebiväljaannetes ning kriitilist diskursusanalüüsi, et saada kvalitatiivset sissevaadet veganluse kujutamisest. Teoreetiliseks eelduseks lähtuvalt sotsiaalkonstruktivismi paradigmast oli, et meedia esitab erinevaid kuvandeid veganlusest. Lisaks oli eelduseks väide, et veganlus on ühiskonnas (meedia poolt) marginaliseeritud (Aavik, 2019; Cole ja Morgan, 2011).

Uurimistöö põhitulemusteks on veganluse meediakajastuste tõusev trend, mis kinnitab Eestis toimunud veganbuumi ja selle kajastumist ka meedias. Lisaks kajastuste suur esinemissagedus meelelahutuslikes rubriikides viitab veganluse kajastamisele pigem elustiilina kui laiema maailmavaatelise küsimusena. Valdavalt esines veganlus artiklites möödaminnes mainides, mis viitab mõiste levinud kasutusele kirjeldava omadusena. Nii peateemade kui ka lühemate mainimiste puhul oli teemaks kõige sagedamini vegan toit ja toitumine. Trendi võib näha nii problemaatilise tendentsina taandada veendumus toitumisviisile kui ka positiivses võtmes, et vegan toit on päevakajaline teema. Lisaks nii artiklites esinenud tegelaste kui ka allikate puhul moodustasid suure osa avaliku elu tegelased, mis viitab sellele, et meedia huvitub (veganluse kontekstis) eelkõige kuulsustest. Suures osas artiklitest jäädakse veganluse suhtes neutraalseks, kuid negatiivset tooni esineb üle kahekordselt võrreldes positiivsega.

Veganlust kujutati analüüsitud arvamusartiklites kuue eristatud diskursuse kaudu, mis esindasid nii toetavaid kui ka kriitilisemaid kõneviise. Eristatud diskursused hõlmasid laiema ühiskondlikke teemasid, veganlust kui veendumust ning toitumist. Samuti diskursuste kõneisikud esindasid erinevaid seisukohti, autoritena oli nii loomaõiguslasi, veganaktiviste, õppejõude, teadlasi, lugejaid kui ka väljaannete toimetajaid. Tulevastes uuringutes võiks veganlust analüüsida Eesti kontekstis rahvuse aspekti kaudu, analüüsides venekeelse

elanikkonna esindatust vegan liikumises. Lisaks väärksid meedias esinevad veganluse diskursused veel laiemat analüüsi, kui antud töö raames oli võimalik teostada.

VIITED

- Aavik, K. (2014). Kriitilised loomauuringud: teadusharu, mis aitab mõtestada inimeste ja loomade vahelisi suhteid. *Sirp*, 3519(49), 34-35.
- Aavik, K. ja Kase, D. (2015). Challenging Sexism While Supporting Speciesism: The Views of Estonian Feminists on Animal Liberation and Its Links to Feminism. *Journal for Critical Animal Studies*, 13(1), 92–127.
- Aavik, K. (2017a). *The Animal Advocacy Movement in the Baltic Countries*. Kasutatud 12.01.2020, <https://animalliberationcurrents.com/baltic-states-animal-liberation/>
- Aavik, K. (2017b). Nonhuman animals as ‘high quality protein’. Insistence on the Consumption of ‘meat’ and ‘dairy’ in the Estonian Nutrition Recommendations. D. Nibert (toim.), *Capitalism and Animal Oppression. Vol. 1, The Oppression of Nonhuman Animals as Sources of Food*, (lk 140–165). Santa Barbara, CA: Praeger Press.
- Aavik, K. (2019). The Rise of Veganism in Post-Socialist Europe: Making Sense of Emergent Vegan Practices and Identities in Estonia. L. Wright (toim), *Through a Vegan Studies Lens: Textual Ethics and Lived Activism* (lk 146-164). Nevada: University of Nevada Press.
- Almiron, N., Cole, M. ja Freeman, C. P. (2018). Critical animal and media studies: Expanding the understanding of oppression in communication research. *European Journal of Communication*, 33(4), 367–380. <https://doi.org/10.1177/0267323118763937>
- Best, S., Nocella, A., Kahn, R., Gigliotti, C. ja Kemmerer, L. (2007). *Introducing Critical Animal Studies*. Kasutatud 10.01.2020, <http://www.criticalanimalstudies.org/wp-content/uploads/2009/09/Introducing-Critical-Animal-Studies-2007.pdf>
- Cole, M. ja Morgan, K. (2011). Vegaphobia: derogatory discourses of veganism and the reproduction of speciesism in UK national newspapers. *The British Journal of Sociology*, 62: 134-153. doi:10.1111/j.1468-4446.2010.01348.x
- Eesti Vegan Seltsi kodulehekülg. (i.a.). Kasutatud 03.11.2019, <http://vegan.ee/veganlusest/kesmis-on-vegan/>
- Ethical veganism is philosophical belief, tribunal rules. (2020). BBC, 3. jaanuar. Kasutatud 11.01.2020, <https://www.bbc.com/news/uk-50981359>
- Elliot, R. (2006). Donald Watson. *The Guardian*, 14. jaanuar. Kasutatud 10.01.2020, <https://www.theguardian.com/news/2006/jan/14/guardianobituaries.food>

- Gerber, P. J., Steinfeld, H., Henderson, B., Mottet, A., Opio, C., Dijkman, J., Falcucci, A. ja Tempio, G. (2013). *Tackling climate change through livestock – A global assessment of emissions and mitigation opportunities*. Kasutatud 16.01.2020, <http://www.fao.org/3/i3437e/i3437e.pdf>
- Happer, C. ja Philo, G. (2013). The Role of the Media in the Construction of Public Belief and Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), 321–336. doi:10.5964/jspp.v1i1.96
- Harper, A. B. (2010). Race as a "Feeble Matter" in Veganism: Interrogating whiteness, geopolitical privilege, and consumption philosophy of “cruelty-free” products. *Journal for Critical Animal Studies*, 3(3), 5-27.
- Hennigan, P. (2015). *Is Vegan Food Really that Bad? The Relation between Moral Identity Threat and Flavor Preference*. Bakalaureusetöö. Salem State University.
- Horta, O. (2010). What Is Speciesism? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 23(3), 243-266. doi:10.1007/s10806-009-9205-2.
- Janssen, M., Busch, C., Rödiger, M. ja Hamm, U. (2016). Motives of consumers following a vegan diet and their attitudes towards animal agriculture. *Appetite*, 105, 643-651. doi:10.1016/j.appet.2016.06.039.
- Joy, M. (2010). *Why We Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows*. San Francisco: Conari Press.
- Kalmus, V. (2015a). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas: Standardiseeritud kontentanalüüs*. Kasutatud 29.12.2019, <http://samm.ut.ee/kontentanalyyis>
- Kalmus, V. (2015b). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas: Diskursusanalüüs*. Kasutatud 30.12.2019, <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys>
- Kõuts-Klemm, R. ja Seppel, K. (2018). *Juhatus meedia ja kommunikatsiooni teooriatesse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Loomuse kodulehekülge. (i.a.). Kasutatud 12.01.2020, <https://loomus.ee/uuring-iga-neljas-eesti-inimene-on-vahendanud-loomsete-toodete-tarbimist-ligi-7-eesti-noortest-ei-soo-liha/>
- MacInnis, C. C. ja Hodson, G. (2017). It ain't easy eating greens: Evidence of bias toward vegetarians and vegans from both source and target. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(6), 721–744. doi:10.1177/1368430215618253

- Melina, V., Craig, W. ja Levin, S. (2016). Position of the Academy of Nutrition and Dietetics: Vegetarian Diets. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 116(12), 1970-1980. doi: 10.1016/j.jand.2016.09.025
- Polish, J. (2016) Decolonizing Veganism: On Resisting Vegan Whiteness and Racism. J. Castricano ja R. Simonsen (toim.), *Critical Perspectives on Veganism* (lk 373-391). Switzerland: Palgrave MacMillan.
- Poore, J. ja Nemecek, T. (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360(6392), 987–992. doi:10.1126/science.aag0216
- Taylor, N. ja Twine, R. (2014). Introduction. Locating the 'critical' in critical animal studies. N. Taylor ja R. Twine (toim.), *The Rise of Critical Animal Studies: From the Margins to the Centre* (lk 1-15). New York: Routledge.
- van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. D. Tannen, H. E. Hamilton ja D. Schifffrin (toim.), *The Handbook of Discourse Analysis, 2nd Edition* (lk 466-485). Chichester: Wiley Blackwell.
- Weitzenfeld, A. ja Joy, M. (2014). An overview of anthropocentrism, humanism, and speciesism in critical animal theory. A. J. Nocella, J. Sorenson, K. Socha ja A. Matsuka (toim.), *Defining critical animal studies: An intersectional social justice approach for liberation* (lk 3-27). New York: Peter Lang Publishing.
- Wright, L. (2019). Doing Vegan Studies: An Introduction. L. Wright (toim.), *Through a Vegan Studies Lens: Textual Ethics and Lived Activism* (lk vii-xxiv). Nevada: University of Nevada Press.

LISAD

Lisa 1. Kodeerimisjuhise

Nr	Kategooria	Väärtused
1	Artikli number	<i>Vabatekst</i>
2	Viide	
3	Ilumise aasta	<i>Vabatekst</i>
4	Veebiväljaanne	
		4.1 Õhtuleht
		4.2 Postimees
		4.3 Delfi
		4.4 Eesti Päevaleht
		4.5 Eesti Ekspress
		4.6 ERR
5	Rubriik	<i>Vabatekst</i>
6	Pealkiri	<i>Vabatekst</i>
7	Autori nimi	<i>Vabatekst</i>
8	Autori staatus	
		8.1 Veebiväljaande ajakirjanik/reporter/toimetaja
		8.2 Kolumnist
		8.3 Aktivist/loomaõiguslane
		8.4 Teadlane/õppejõud
		8.5 Avaliku elu tegelane
		8.6 Poliitik
		8.7 Ettevõtja
		8.8 Toitumisenõustaja/-teadlane
		8.9 Muu
9	Žanr	

		9.1 Uudis
		9.2 Reportaaž
		9.3 Arvamuslugu (sh kolumn, fõljeton)
		9.4 Intervjuu
		9.5 Portreelugu
		9.6 Retsept
		9.7 Reklaamtekst/sisuturundus
		9.8 Esitlus/analüüs/arvustus/toodete võrdlus
		9.9 Soovitus
		9.10 Muu
10	Teema	
		10.1 Vegan toit ja toitumine
		10.2 Veganluse tervisemõjud
		10.3 Loomaõigused 10.3.1 Loomaõigusorganisatsiooni/vegan seltsiga seostuv
		10.4 Veganite õigused 10.4.1 Loomaõigusorganisatsiooni/vegan seltsiga seostuv
		10.5 Veganlusega seotud üritus
		10.6 Veganlus kui maailmavaade
		10.7 Veganaktivism
		10.8 Veganlus ja kliimakriis/keskkond
		10.9 Teema pole otseselt veganlusega seotud, mainitud möödammines 10.9.1 Keegi on/võiks olla/ei ole vegan 10.9.2 Keegi toitub/ei toitu täistaimselt, toit on/ei ole vegan 10.9.3 Toidukoht/kohvik on vegan 10.9.4 Loomaõigusorganisatsiooni/vegan seltsiga seostuv 10.9.5 Asi/ese on/ei ole vegan 10.9.6 Mainitakse veganlust 10.9.7 Viidatakse veganitele kui grupe/nende käitumisele 10.9.8 Veganite veebifoorum/Facebook'i grupp 10.9.9 Veganluse tervisemõjud
		10.10 Muu
11	Teema 2	vt eelmist
12	Tegelase nimi	Vabatekst
13	Tegelase staatus	Vabatekst
14	Tegelase nimi 2	Vabatekst

15	Tegelase staatus 2	<i>Vabatekst</i>
16	Allikas	<i>Vabatekst</i>
17	Allika staatus	<i>Vabatekst</i>
18	Allikas 2	<i>Vabatekst</i>
19	Allika staatus 2	<i>Vabatekst</i>
20	Toon veganluse suhtes	
		20.1 Positiivne
		20.2 Neutraalne
		20.3 Negatiivne
		20.4 Multitonaalne

Lisa 2. Diskursusanalüüsi artiklite loend

Nr	Kood	Viide	Pealkiri	Autor	Saatus
1	ÖL1	https://www.ohtuleht.ee/851534/manfred-saks-elagu-suitsuvorsti-soovad-janesed	Manfred Saks Elagu suitsuvorsti söövad jänesed!	Manfred Saks	Kolumnist, majandus- ja äritegelane
2	PM1	https://arvamus.postimees.ee/6468405/joshua-t-beck-miks-inimestest-veganid-saavad?_ga=2.259907018.1570216573.1575300737-534044208.1567599342	Joshua T. Beck: miks inimestest veganid saavad?	Joshua T. Beck	Oregoni ülikooli õppejõud
3	PM2	https://meieesti.postimees.ee/6465783/lihasooja-jutt-veganite-kiituseks?_ga=2.83749269.2022119607.1575463143-534044208.1567599342	Lihasööja jutt veganite kiituseks	Aleksei Lotman	Bioloog ja poliitik
4	PM3	https://arvamus.postimees.ee/6456652/aimar-ventsel-punk-on-suudi?_ga=2.131590668.2022119607.1575463143-534044208.1567599342	Aimar Ventsel: punk on süüdi!	Aimar Ventsel	Etnoloog
5	PM4	https://sobranna.postimees.ee/4315613/kuu-aega-veganina-miks-voib-suua-lehma-aga-mitte-koera	Kuu aega veganina: miks võib süüa lehma, aga mitte koera?	Linda Pärn	Toimetaja
6	PM5	https://sobranna.postimees.ee/3895075/kuu-aega-veganina-stardime-taiesti-tuhja-kulmkapi-ja-paraja-hulga-hirmudega	Kuu aega veganina: stardime täiesti tühja külmkapi ja paraja hulga hirmudega	Triin Palmipuu	Vegan-väljakutses osaleja
7	PM6	https://sobranna.postimees.ee/3796919/ireene-viktor-veganid-piinavad-oma-lapsi	Ireene Viktor: veganid piinavad oma lapsi?	Ireene Viktor	Veganaktivist, Eesti Vegan Seltsi juhatuse liige
8	EE1	https://ekspress.delfi.ee/tea-teid-elust/vihakone-veganlus-on-hullem-kui-egiptlaste-nuhtlus?id=83633963	VIHAKÕNE Veganlus on hullem kui egiptlaste nuhtlus	Matthias Kalev	Toimetaja
9	DE1	https://www.delfi.ee/news/paevauudised/rahvahaal/segatoiduline-jain-tookaaslastest-ilma-sest-mesi-salatikastme-sees-pani-neid-nina-kirtsutama	Segatoiduline: jäin töökaaslastest ilma, sest mesi salatikastme sees pani neid nina kirtsutama	Autor puudub	Segatoiduline lugeja

		kirtsutama?id=77819790			
10	DE2	https://www.delfi.ee/news/paevauudised/rahvahaal/vegan-veganlus-voidab-voite-seda-pealt-vaadata-voi-sellele-kaasa-aidata?id=7775894	Vegan: veganlus võidab! Võite seda pealt vaadata või sellele kaasa aidata	Autor puudub	Vegan lugeja
11	DE3	https://epl.delfi.ee/kultuur/veganid-on-kuradist?id=79112268	Veganid on kuradist	Veiko Märka	Kriitik ja luuletaja
12	EPL1	https://epl.delfi.ee/arvamus/vegan-minu-maitse-eelistus-ei-ole-olulisem-kui-kellegi-elu?id=77827354	Vegan: minu maitse-eelistus ei ole olulisem kui kellegi elu	Florian Biesinger	Veganaktivist, Eesti Vegan Seltsi liige
13	ERR1	https://www.err.ee/859044/ireene-viktor-ammoniaagihais-ja-kolm-miljonit-elu	Ireene Viktor Ammoniaagihais ja kolm miljonit elu	Ireene Viktor	Veganaktivist, Eesti Vegan Seltsi juhatuse liige
14	ERR2	https://www.err.ee/654895/marju-himma-aga-kui-oleks-millegi-poolt-kes-kirjutab-alla	Marju Himma: aga kui oleks millegi poolt. Kes kirjutab alla?	Marju Himma	Toimetaja ja õppejõud
15	ERR3	https://www.err.ee/638307/kristina-mering-pragmatilise-ja-idealitliku-aktivismi-puutepunktist	Kristina Mering: pragmaatilise ja idealistliku aktivismi puutepunktist	Kristina Mering	Loomaõiguslane, MTÜ „Nähtamatud Loomad” president

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Meri Lille Külm,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Veganluse kuvand Eesti peamistes meedia veebiväljaannetes aastatel 2015-2018,

mille juhendajad on Kadri Aavik ja Külleki Seppel,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Meri Lille Külm
27.01.2020